

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.03/30.12.2019.Fil.19.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ

ТОШЕВА НИЛУФАР ШИРИНБОЕВНА

ҲОЗИРГИ ЎЗБЕК НАСРИДА ФОЛЬКЛОРГА ОИД ВОСИТАЛАРНИНГ
ПОЭТИК ФУНКЦИЯСИ
(Исажон Султон насри мисолида)

10.00.02 – Ўзбек адабиёти

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ

Тошкент – 2020

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
автореферати мундарижаси**

**Contents of dissertation abstract of Doctor of Philosophy (PhD) on
filological sciences**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD) по
филологическим наукам**

Тошева Нилуфар Ширинбоевна

Ҳозирги ўзбек насрида фольклорга оид воситаларнинг поэтик функцияси.....3

Tosheva Nilufar Shirinboyevna

The poetic function of folklore in modern Uzbek prose.....23

Тошева Нилуфар Ширинбоевна

Поэтическая функция фольклорных инструментов в современной узбекской
прозе.....41

Эълон қилинган ишлар рўйхати

List of published works

Список опубликованных работ.....45

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.03/30.12.2019.Fil.19.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ

ТОШЕВА НИЛУФАР ШИРИНБОЕВНА

ҲОЗИРГИ ЎЗБЕК НАСРИДА ФОЛЬКЛОРГА ОИД ВОСИТАЛАРНИНГ ПОЭТИК
ФУНКЦИЯСИ
(Исажон Султон насри мисолида)

10.00.02 –Ўзбек адабиёти

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ

Тошкент – 2020

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида
В2018.4.PhD/Fil652 рақами билан рўйхатга олинган.**

Докторлик диссертацияси Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме) Илмий кенгашнинг веб-саҳифасида (www.navoiy-uni.uz) ва “Ziyonet” Ахборот таълим порталида (www.ziyonet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:	Каримов Баҳодир Нурметович филология фанлари доктори, профессор
Расмий оппонентлар:	Жуманазаров Умрзоқ Абдураззоқович филология фанлари доктори, профессор
	Бобохонов Мавлон Раҳматиллаевич филология фанлари номзоди, доцент
Етакчи ташкилот:	ЎЗР ФА Алишер Навоий номидаги давлат адабиёт музейи

Диссертация ҳимояси Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети ҳузуридаги DSc. 27.06.2017.Fil.19.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2020 йил «___» _____ соат ___ даги мажлисида бўлиб ўтади. (Манзил: 100100, Тошкент, Яккасарой тумани, Юсуф Хос Ҳожиб кўчаси, 103. Тел.: (99871) 281-42-44; факс: (99871) 281-42-44, (www.navoiy-uni.uz).

Диссертация билан Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (___ рақам билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100100, Тошкент, Яккасарой тумани, Юсуф Хос Ҳожиб кўчаси, 103. Тел.: (99871) 281-42-44; факс: (99871) 281-42-44, (www.navoiy-uni.uz).

Диссертация автореферати 2020 йил «___» _____ кун тарқатилди. (2020 йил «___» _____ даги _____ рақамли реестр баённомаси).

Ш.С.Сирождинов

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш
раиси, филол. ф.д., профессор

Қ.У.Пардаев

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш
илмий котиби, филол.ф.д.

Д.Р.Юсупова

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш
қошидаги илмий семинар раиси
ўринбосари, филол. ф.д.

КИРИШ (Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳон адабиётшунослигида адабий жараён билан боғлиқ бадиий асар таркибида келадиган фольклорга оид воситаларни ўрганиш ва уни англаш зарурати филология соҳасида ҳам жиддий масалаларни кун тартибига қўйяпти. Ҳозирги адабий жараёнда гуманитар соҳаларда шакл ва мазмуни мукамал, сифат жиҳатидан янги илмий тадқиқотлар олиб бориш учун имкониятлар яратилди. Бундан унумли фойдаланаётган адабиётшунослик фани ҳам ўз объектига янгича нигоҳ билан қараш, фольклор билан боғлиқ адабий муаммоларни чуқурроқ англаш йўлидан бормоқда. Насрда халқ оғзаки ижодига хос хусусиятлар бадиий асарнинг ғоявий мазмунини ифода этишда жуда муҳим саналади. Табиийки, бу ҳол адибларнинг истеъдоди, бадиий маҳорати, тафаккур тарзига ҳам дахлдор. Ижтимоий муҳит доимо адабий-маънавий, маданий ҳаёт билан чамбарчас боғлиқ бўлади. Дарҳақиқат, бугунги давр кишилари онгу тафаккури, дунёқараши ва руҳиятидаги ўзгаришлар, энг аввало, адабиёт ва санъатда ўз аксини топади.

Дунё насрида фольклорга оид воситаларнинг поэтик функцияси муаммосига ўзига хос адабий-эстетик ҳодиса сифатида ёндашиш, ижодкор бадиий маҳоратини очиш, ёзувчи асарларининг адабий мазмунини теран англаш каби долзарб илмий масала кун тартибига чиқмоқда. Бунда энг муҳим вазифа муайян халқ ижодида, тасвир ва ифоданинг янгича талқини билан боғлиқ. Адабий жараёнда янги давр адабиётшунослигида муҳим муаммо ҳисобланган замонавий наср таркибида келадиган фольклорга оид воситаларнинг поэтик функциясини махсус ўрганиш асосий вазифа этиб қўйилди.

Истиқлол йилларида ўзбек адабиётшунослигининг етакчи илмий-назарий мезонлари асосида бугунги адабий жараёнда ўз ўрнига эга адиблар асарларини тадқиқ этиш, миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида баҳолаш, миллий адабиёт ривожига халқ оғзаки ижодининг таъсирини атрофлича талқин қилиш, шунингдек, замонавий ўзбек насрининг ўзига хос қирраларини Исажон Султон ижоди мисолида далиллашга зарурат сезилмоқда. Зеро, "...адабиёт ва санъатга, маданиятга эътибор – бу, аввало, халқимизга эътибор, келажагимизга эътибордир..."¹ Бирор бир миллий адабиётда воқеа бўлган бадиий асарнинг инсонлар маънавий оламини юксалтиришдаги ўрни ва аҳамияти уларнинг ўзига хос поэтик хусусиятлари билан белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 13 майдаги ПФ-4947-сон "Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетини ташкил этиш тўғрисида"ги, 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4797-

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг "Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир" мавзусида Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувидаги маърузаси / Халқ сўзи. – Тошкент, 2017. 4 август.

сон “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги, 2017 йил 16 февралдаги ПФ-4958-сон “Олий ўқув юртидан кейинги таълимни янада такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармонлари; 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сон “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори, 2017 йил 17 февралдаги “Фанлар академияси фаолияти, илмий-тадқиқот ишларини ташкил этиш, бошқариш ва молиялаштиришни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2789-сон қарори, 2017 йил 13 сентябрдаги “Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида”ги ПҚ-1271-сон қарори ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширилишида ушбу диссертация иши муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига боғлиқлиги. Диссертация тадқиқоти республика фан ва технологиялари ривожланишининг I. “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантириш, инновацион иқтисодиётни ривожлантириш” устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Ҳозирги ўзбек насрида фольклор воситаларининг поэтик функцияси жаҳон адабиётшунослигида муайян даражада ўрганилган. Жумладан, Х.Мозер, Х.Баузингир, М.Д. Фостер, Г.Шмидхенс, М.К. Азадовский, В.Б. Агрба, В.Я. Пропп, Г.А. Левинтон, А.А. Горелов, Д.Н. Медриш, У.Б. Долгат, В.Е. Гусев, Е.Г. Позднякова, Л.П. Бессонова² илмий мақола ва тадқиқотларида наср ва фольклорнинг ўзаро алоқадорлиги, фольклоризмнинг типологик турлари, уларнинг табиати, методологияси ҳамда назарий асослари тадқиқ этилган. Ўзбек адабиётшунослигида ҳам фольклор ва ёзма адабиёт муносабати тадқиқ этилган бўлиб, бунда Н.Маллаев, Б.Саримсоқов, И.Ёрматов ва Ғ.Мўминов каби олимларнинг хизмати беқиёсдир. Улар ўз тадқиқотларида насрдаги фольклорнинг типологияси ва илмий асослари ҳақида назарий маълумотлар

² Ван Циншен.Историко-культурный туризм и развитие туристических городов/ Ван Циншен // Культура народов Причерноморья, 2002. - № 35. –С.11-15.; Moser H.Vom Folklorismus in unserer Zeit. Zeitschrift für Volkskunde,1962. № 58. –S.177-209.; Bausinger H. “Folklorismus” in Europa: eine Umfrage. Zeitschrift für Volkskunde, 1969. - № 65. –S.1-8.; Smidchens G. Folklorism Revisited // Journal of Folklore Research, 1999. - № 36. – S.51-70.; Foster M.D. The Metamorphosis of the Kappa: Transformation of Folklorism in Japan / Foster M.D. // Asian Folklore Studies, 1998. - № 57. –S.1-24.; Азадовский М.К. Статьи литературе и фольклоре.М. - Л.:Гослитиздат, 1960.; Агрба В.Б. Абхазская поэзия и устное народное творчество. Тбилиси, 1970.; Пропп В.Я. Фольклор и действительность. М.: Главная редакция Восточной литературы,1976.; Левинтон Г.А. Заметки о фольклоризме Блока. Миф - фольклор – Литература – Ленинград: Наука, 1978.; Горелов А.А. К истолкованию понятия «фольклоризм литературы». // Русский фольклор. – Ленинград: Том. XIX. Наука, 1979.; Медриш Д.Н. Литература и фольклорная традиция. Вопросы поэтики. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1980.; Долгат У.Б. Литература и фольклор. М.:Наука, 1981.; Гусев В.Е. Типология фольклоризма. – Кичкемет (Венгрия),1985.; Позднякова Е.Г. Фольклоризм прозы Н.М. Карамзина: Автореф.дисс.кан.филол.наук.Челябинск, 2003.; Бессонова Л.П. Фольклорные традиции в творчестве А.Т.Твардовского (на примере поэмы “Страна Муравия”) // Филологический вестник. Майкоп: АГУ, 2004.№ 6. –С. 108-115.

бериб ўтган³. Бундан ташқари, ўзбек адабиётида халқ оғзаки ижоди анъаналарининг ёзувчи ва шоирлар ижодига таъсири масаласи баъзи тадқиқотларда ўрганилган бўлиб, уларнинг кўпчилиги совет адабиёти руҳи асосида ўша даврда тадқиқ этилган⁴.

Тадқиқот мавзусининг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги.

Диссертация Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети Ўзбек филологияси факультети Адабиёт назарияси ва замонавий адабий жараён кафедраси режасининг “Ҳозирги адабий жараён масалалари” мавзусида олиб борилаётган илмий тадқиқотлар доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади: маънавий меросимиз бўлмиш фольклор унсурларининг ёзма адабиётга кўрсатадиган ижодий таъсирини ҳозирги ўзбек насри, хусусан, истеъдодли адиб Исажон Султоннинг ижоди саҳнида кўрсатиб беришдан иборат. Бунда адибнинг бадиий маҳоратини кўрсатиш, адиб асарларидаги фольклоризмларнинг манбалари, уларнинг асар бадииятидаги роли ва поэтик вазифаларини белгилаш ҳамда фольклорнинг ёзма адабиёт

³Маллаев Н. Навоий ижодиётининг халқчил негизи. – Тошкент: Фан, 1973.; Ўша муаллиф: Алишер Навоий ва халқ ижодиёти. Фафур Гулом НМИУ, – Тошкент: 2015.; Саримсоқов Б. Фольклоризмлар типологиясига доир. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1980. № 4. – Б. 37-45.; Ёрматов И. Фольклоризмларнинг типологик хусусиятлари. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1982. № 2. –Б.55-58.; Ўша муаллиф: Стилизация характеридаги фольклоризмлар. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1984. № 3. –Б.31-35.; Ўша муаллиф: Ҳозирги ўзбек лирикасидаги синтезлашган фольклоризмлар хусусида. // Ўзбек тили ва адабиёти – Тошкент, 1985. № 2. –Б.35-39.; Ўша муаллиф: Типология фольклоризмов в современной узбекской литературе (60-е – начало 80-х годов): Автореф. дисс... канд. филол. наук. – Ташкент, 1985.; Мўминов Ғ. Ҳамза ва халқ оғзаки ижоди. // Ҳамза ҳақида мақолалар. – Тошкент: Ўздаврнашр, 1960.; Ўша муаллиф: Ҳозирги ўзбек адабиётида фольклоризм: Филол. фан. д-ри. дисс. автореф. – Тошкент, 1994.

⁴ Собиров О. Ўзбек реалистик прозаси ва фольклор. – Тошкент: Фан, 1979.; Ўша муаллиф: Ойбек ижодида фольклор. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1975.; Ўша муаллиф. Фольклор анъаналари ҳақида мулоҳазалар. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1968. № 6. –Б.24-27.; Ўша муаллиф: Ўзбек совет адабиётида фольклор ва фольклор анъаналари. Ўзбек совет фольклори масалалари. 1-китоб. – Тошкент: 1970.; Каримов Н. Ҳамид Олимжон поэзиясида фольклор традициялари. // Ўзбек совет адабиёти масалалари. – Тошкент: Фан, 1959.; Жалолов Ғ. Ҳамза драматургияси ва фольклор. – Тошкент: Фан, 1988.; Носиров О. Халқ ижоди хазинаси. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1986.; Абдуҳамидов А. Фольклор ва миллий роман. // Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқлари адабиётидаги роман жанрини типологик ўрганиш. – Тошкент: Фан, 1991.; Амилова М. Ўзбек совет адабиётида фольклор анъаналари. – Тошкент: Фан, 1990.; Сафаров О. Қуддус Муҳаммадийнинг фольклордан фойдаланишига доир. // Ўзбек совет фольклори масалалари. 1 китоб. – Тошкент: 1979. –Б.207-212.; Имомкаримова М. Ўткир Ҳошимов асарларида миллий кадрятлар: Филол. ф. д-ри. дисс. – Тошкент, 2004.; Шарипова Л. XX асрнинг 70-80-йиллари ўзбек шеърлятида фольклоризмлар: Филол. ф. номз. дисс. – Тошкент, 2008.; Сулаймонов Ш. Ўзбек детектив насрида фольклор анъаналари роли: Филол. ф. номз. дисс. автореф. – Тошкент, 2002.; Хўжаев Т. XV аср биринчи ярми ўзбек адабиёти ва фольклор: Филол. ф. номз. дисс. автореф. – Тошкент, 1994.; Мирзаева С. Ўзбек реалистик адабиётида фольклор анъаналари. – Тошкент: Истиклол, 2005; Абдирахмонов Т. Ўзбек драматургиясининг шаклланиши ва таракқиётида фольклорнинг ўрни: Филол. ф. номз. дисс. автореф. – Тошкент, 1994.; Асқаров С. Қодирий ижодида фольклорнинг баъзи масалалари. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1973. № 1. –Б.19-22.; Омилова М. Асқад Мухторнинг “Чинор” романи ва фольклор. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1974. № 2. –Б.7-12.; Абдиқулов Т. Болалар поэмачилиги ва халқ оғзаки ижоди. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1973. № 5. –Б.29-34.; Дониёрова Ш. Истиклол даври ўзбек романларида миллий руҳ ва қахрамон муаммоси: Филол. ф. д-ри. дисс. – Тошкент, 2012.; Нарзиқулова М. “Сабъан сайёр” достонида фольклоризмлар ва ўзбек фольклорида Баҳром сюжетининг талқини: Филол. ф. номз. дисс. автореф. – Тошкент, 2006.; Эшонкулова С. Нодира шеърлятида Хизр образининг бадиий талқини. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2009. № 6. – Б.74-76.; Мамажонов С. Адабиёт ва фольклор. Сайланма. – Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1981.; Қодиров П. Халқ тили ва романтик проза. – Т.: Фан, 1973.

билан муносабатида ўзаро боғлиқлик қонуниятларини ёритиб бериш кўзда тутилган.

Тадқиқот вазифалари:

замонавий ўзбек насри ва фольклор муносабатини ўрганиш;

Исажон Султоннинг бадиий тасвирлаш тамойиллари, услубига оид жиҳатларини аниқлаб, бошқа носирлардан фарқли ва ўхшаш томонларини очиб бериш;

фольклорга оид унсурларнинг замонавий адабиётдаги ўрнини тадқиқ этиш ҳамда ўзбек насрида фольклорга хос образлар таҳлилинини амалга ошириш;

Исажон Султон ҳикоялари поэтикасида фольклорнинг ўрни ва уларнинг ҳикоя композициясида тутган ролини аниқлаш;

ёзувчи қиссаларидаги халқона мотивларнинг ўрнини ўрганиб, адибнинг роман жанридаги асарларида учраган халқ оғзаки ижоди намуналарининг моҳиятини ёритиб, адиб романларидаги бадиий тасвир воситаларининг фольклор билан уйғунлигини услуб нуқтаи назардан кўрсатиш.

Тадқиқотнинг объекти сифатида ёзувчи Исажон Султоннинг романлари, қисса ва ҳикоялари олинди.

Тадқиқотнинг предметини ёзувчи Исажон Султон насрида фольклорга оид воситаларнинг поэтик функциясини кўрсатиш, адиб асарларидаги фольклор унсурларини ўрганиб таҳлил этиш натижасида ўзбек халқ оғзаки ижодиёти намуналарига ҳам мурожаат қилиш масалаларини ўрганиш ташкил этади.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот мавзусини ёритишда қиёсий-типологик, таснифлаш, тавсифлаш ва герменевтик таҳлил усулларидан фойдаланилди.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

ҳозирги ўзбек насрида фольклорга оид воситаларнинг поэтик функцияси миллий колорит сатҳида асосланган;

янги типдаги образларнинг психологик ҳолати тасвири, уларнинг системавийлиги, адибнинг янгича тасвир ва баён услуби, ўзига хос бадиий синтаксис яратгани далилланган;

замонавий наср шаклланиши, унинг китобхон онгига сингишида адибнинг ёзма адабиётда: халқ дostonлари, эртақлари сюжетида фойдаланиш маҳорати ва афсона, ривоят ҳамда мифларнинг насрда бадиий тажассум топганлиги аниқланган;

ёзувчи асарларида анъана ва новаторлик, асар сюжетида икки шахс муҳаббати асосига қурилиши билан боғлиқ романик код тушунчаси илк бор илмий муомалага киритилиши ва ундаги муаммолар очиб берилган;

ёзма адабиётга сингдирилган халқ фалсафаси элементлари логик фольклоризм номи билан илк бор аталиши ва мазкур тушунчанинг адабиётшуносликда янги ҳодиса эканлиги исботланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

замонавий наср ва фольклор муносабатларининг муштараклиги; бу икки тушунча бири иккинчисини тўлдириши ва ўзаро уйғун тарзда эканлиги аниқланди;

назм ва насрда қўлланган фольклор унсурлари ва уларнинг поэтик вазифаси ёритилган тадқиқот ишлари қиёсланиб илмий-назарий умумлашма хулосалар чиқарилди;

замонавий насрда фольклорга оид унсурлар аниқланиб, уларнинг асар композициясидаги вазифалари кўрсатилди;

замонавий насрдаги фольклор хусусиятларининг қўлланилиши бевосита ёзувчи маҳоратига боғлиқлиги ва бу ундан каттагина билим, кўникма талаб қилиши аниқланди.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Диссертацияда истиқлол даври ўзбек насрига хос муҳим бир хусусиятнинг илмий муаммо сифатида қўйилгани, замонавий ўзбек насри билан халқ оғзаки ижодининг ўзаро муносабати, хусусан, Исажон Султон асарлари тадқиқи орқали бугунги ўзбек насрида фольклорга оид воситаларнинг поэтик функцияси юзасидан умумлашма илмий хулосаларнинг тақдим этилгани билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Диссертация натижаларининг илмий аҳамияти Исажон Султоннинг асарлари асосида халқ ижоди ва ёзма адабиётдаги поэтик тасвир анъаналарининг ўзаро муносабати ва вазифалари махсус тадқиқ қилинганлигида кўринади. Ушбу тадқиқот оғзаки ва ёзма адабиётнинг ўзаро алоқаларини кенг кўламда ўрганиш, фольклор унсурларининг замонавий адабиётимизда тутган ўрни ва ёзувчи бадиий маҳоратини очиб беришда муҳим назарий асос бўлиб хизмат қилади. Бу эса ўзбек насрининг бадиий ривожини ва ёзувчиларимизнинг ўзига хос поэтик оламини алоҳида тадқиқ этиб, ёзма адабиёт ва оғзаки адабиёт муносабатларининг истиқболини асослашга қаратилган изланишлар олиб боришга йўл очиб беради.

Тадқиқотнинг амалий аҳамияти диссертациянинг назарий маълумотларидан ва хулосаларидан адабиётшунослик ҳамда фольклоршунослик йўналишидаги тадқиқотларда, олий ўқув юртлари ва филология факультетларида замонавий адабиёт ҳамда халқ оғзаки ижоди фанлари бўйича маъруза, махсус курслар ўтишда, ўқув қўлланмалари, дарслик, методик қўлланмалар яратишда фойдаланиш мумкинлигида кўринади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Замонавий ўзбек насрида фольклорга оид воситаларнинг поэтик вазифасини тадқиқ этиш бўйича олинган илмий натижалар асосида:

замонавий насрда фольклорга оид воситаларнинг бадиий асар композициясида тутган ўрни, уларнинг поэтик функцияси миллий колорит сатҳида асосланишига доир илмий хулосалардан 2008-2010 йилларда бажарилган ХТ – F2– 004 рақамли “Ўзбек халқ педагогикаси ва фольклор анъаналари” мавзусидаги фундаментал лойиҳада фойдаланилган. (Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 14 январдаги 89-03-213 сонли маълумотномаси). Натижада лойиҳа

насрий асарларда фольклорнинг аҳамияти ҳақидаги илмий-назарий маълумотлар билан бойитиш имкони яратилган;

Исажон Султоннинг янги типдаги образларнинг психологик ҳолати тасвири, уларнинг системавийлиги, адибнинг янгича тасвир ва баён услуби, ўзига хос бадиий синтаксис яратгани ва адиб ижодидаги образлар нутқида учрайдиган халқ иборалари, мақолларнинг, ривоятларнинг асар бадииятидаги аҳамияти, улардаги айрим сўзларнинг тарихан фольклор унсурларига боғланиб кетишидаги назарий хулосаларидан 2012-2016 йилларда бажарилган FA-F1-ГОО2 рақамли “Қорақалпоқ фольклори ва адабиёти жанрларининг назарий масалаларини тадқиқ этиш” мавзусидаги фундаментал лойиҳада фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020-йил 14 январдаги 89-03-213 сонли маълумотномаси). Натижада лойиҳа насрий асарлардаги образлар нутқи, халқ иборалари, ривоятлар бадиияти ҳақидаги илмий-назарий материаллар билан бойитиш имконини берган;

замонавий насрда фольклорга оид воситаларнинг бадиий асар композициясида тутган ўрнига доир хулосалардан «Маданият ва маърифат» телеканалининг “Адабий жараён” кўрсатувида фойдаланилган. (Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси “Маданият ва маърифат” телеканалли” давлат унитар корхонасининг 2019 йил 17 декабрдаги 01-14/488-сонли маълумотномаси). Натижада кўрсатув илмий-назарий маълумотлар билан бойитилиб, уларнинг илмий-маърифий савиясини ошириш имконини берган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Диссертация иши натижалари 5 та, жумладан, 3та халқаро ва 2 та республика илмий-амалий анжуманларида қилинган маърузаларда жамоатчилик муҳокамасидан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилиниши. Диссертация мавзуси бўйича жами 14 та илмий иш нашр этилган, шулардан: Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган нашрларда 9 та мақола, улардан 3 таси хорижий журналларда нашр этилган.

Диссертациянинг ҳажми ва тузилиши. Диссертация таркиби кириш, уч асосий боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат. Умумий ҳажми 157 саҳифадан иборат.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Кириш қисмида диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати асосланган, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, объекти, предмети, илмий янгилиги ва амалий қиммати ёритилган, олинган натижаларнинг илмий ва амалий аҳамияти очиқ берилган, тадқиқотнинг жорийланиши, натижаларнинг эълон қилинганлиги ҳамда диссертация тузилиши ҳақида маълумот берилган.

Диссертациянинг “Замонавий ўзбек насри ва фольклор муносабати” деб аталган дастлабки боби икки фаслдан ташкил топган. “Фольклор воситаларининг замонавий адабиётдаги ўрни ва ўрганилиш масала-

си”деб номланган илк фаслида фольклорга оид воситаларнинг замонавий адабиётдаги ўрни ва уларнинг жаҳон ҳамда ўзбек адабиётшунослигидаги ўрганилиш масаласи, бунга доир қараш ва талқинлар умумлаштирилиб илмий жиҳатдан асосланган. Адабиёт ва фольклор орасидаги боғлиқлик масаласи, улар ўртасидаги ўзаро муносабатлар жаҳон адабиётшунослигида кенг тадқиқ этилган. Ўзбек адабиётида ҳам фольклор ва ёзма адабиёт ўртасидаги муносабат ўрганилган ва ўрганилаётган тадқиқий жараёнدير. Адабиётшунослар томонидан олиб борилган фольклор ва ёзма адабиёт муносабатларига бағишланган тадқиқотларни қуйидаги икки гуруҳга ажратиш мумкин:

1. Мумтоз адабиёт ва фольклор муносабати масалалари тадқиқи;
2. Замонавий адабиёт ва фольклор муносабати масалалари тадқиқи.

Замонавий адабиёт ва фольклор муносабатлари тадқиқи доирасида амалга оширилган тадқиқот ишлари яна адабий турлар кесимида ҳам гуруҳларга бўлиб ўрганилди: а) *насрий асарларда фольклоризмларнинг тутган ўрнига бағишланган тадқиқотлар*; б) *шеърый асарларда фольклоризмларнинг бадиий вазифаларига бағишланган тадқиқотлар*; в) *драматик асарларда фольклоризмларнинг стилизациясига бағишланган тадқиқотлар*.

М.Нарзиқулованинг “Сабъаи сайёр” достонида фольклоризмлар ва ўзбек фольклорида Баҳром сюжетининг талқини”⁵, Т.Хўжаевнинг “XV аср биринчи ярми ўзбек адабиёти ва фольклор”⁶ мавзусидаги номзодлик диссертацияларида мумтоз адабиётимизнинг баъзи бир вакиллари ижодидаги фольклор мотивлари ва уларнинг поэтик вазифалари ёритилган.

Таснифнинг иккинчи гуруҳига Ғ.Жалолов, Н.Каримов, Ғ.Мўминов, О.Собиров, О.Сафаров, С.Асқаров, М.Омилова, Х.Дониёров ва С.Мирзаевларнинг халқ оғзаки ижоди ва ёзма адабиёт муносабатлари муаммолари ёритилган тадқиқотлар киради⁷. Жумладан, Сиддиқ Асқаровнинг “Абдулла Қодирий ижодида фольклорнинг баъзи масалалари” мақоласида адиб ижодидаги дастлабки намуналарнинг ўзидаёқ фольклорни атрофлича ўрганиб чиққанининг гувоҳи бўламиз. Тадқиқотчи ушбу мақолада адибнинг “Бахтсиз куёв” драмаси, “Тошпўлат тажанг нима дейди?” ҳажвий ҳикояси, “Ўткан кунлар” ва “Меҳробдан чаён” романларида фольклоризмнинг оддий кўри-нишларидан моҳирлик билан фойдаланганлигини исботлаган. Профессор

⁵ Нарзиқулова М. “Сабъаи сайёр” достонида фольклоризмлар ва ўзбек фольклорида Баҳром сюжетининг талқини: Фил. фан. номз. ... дис. автореф. – Тошкент, 2006.

⁶ Хўжаев Т. XV аср биринчи ярми ўзбек адабиёти ва фольклор: Фил. фан. номз ... дис. автореф. – Тошкент, 1994.

⁷ Жалолов Ғ. Ҳамза драматургияси ва фольклор. – Тошкент: Фан, 1988. ; Каримов Н. Ҳ.Олимжон поэзиясида фольклор традициялари. Ўзбек совет адабиёти масалалари. – Тошкент, Фан, 1959. ; Мўминов Ғ. Ҳамза ва халқ оғзаки ижоди. Ҳамза ҳақида мақолалар. – Тошкент: Ўздаврнашр, 1960. ; Собиров О. Ойбек ижодида фольклорлар. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1975. ; Сафаров О. Қуддус Муҳаммадийнинг фольклордан фойдаланишига доир. Ўзбек совет фольклори масалалари. 1 китоб. – Тошкент: 1979. –Б.207-212. ; Ўша муаллиф: Фольклор ва болалар адабиёти. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2003. – № 6. - Б.20-26.; Асқаров С. Қодирий ижодида фольклорнинг баъзи масалалари. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1973. - № 1. –Б.19-22.; Омилова М. Асқад Мухторнинг “Чинор” романи ва фольклор. // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1974. - № 2. – Б. 7-12.; Дониёров Х. Мирзаев С. Сўз санъати (Маҳорат ва тил ҳақида мулоҳазалар) – Тошкент: Ўздаврнашр, 1962.

Ғ.Мўминов диссертацияси⁸да адабиётимизда халқ ривоятлари ва эртакларини шеърӣ йўлда қайта ҳикоя қилиб бериш усули кўпайиб бораётганини таъкидлайди. Ҳозирда драматик асарларда фольклор мавзуси кам тадқиқ қилинган бўлса-да, Ғ.Мўминов ўз тадқиқотида баъзи драматик асарлардаги фольклор мотивларини ўрганади.

Хуллас, юқоридаги тадқиқотларнинг кўпчилигида назмда яратилган ижод намуналаридаги фольклоризмлар таҳлилга тортилган. Насрий асарларда бу муаммо кам ўрганилган. Замонавий насрда фольклор унсурларининг поэтик функцияларини аниқлаш мақсадида ёзувчи Исажон Султон ижодига мурожаат қилинди. Исажон Султон билан замондош бошқа ижодкорлар асаридаги фольклор мотивларига ҳам муносабатлар билдириб ўтилди.

“Насрий асарлардаги фольклор воситаларини таҳлил этишнинг илмий-назарий асослари” кўрсатилган иккинчи фаслида ўзбек насрида учрайдиган фольклорга оид унсурларнинг асар бадииятидаги ўрни, шунга кўра насрдаги фольклор кўринишлари тасниф қилинди. Фольклор унсурларининг ёзма адабиётга ижодкор томонидан сингдириб юборилиши адабиётшуносликда фольклоризм атамасини юзага келтирган. “Фольклоризм” сўзи илк бор XIX асрда француз фольклоршуноси Себия томонидан қўлланган. Бу термин “фольклор билан қизиқиш ва шуғулланиш” маъносини ифодалайди. XX асрнинг 30 йилларига келиб М.К.Азадовский бадиий адабиётда ва публицистикада фольклордан фойдаланишни “фольклоризм” деб атади. Шу асрнинг 60 йилларида “фольклоризм” атамасига халқаро тус берилди ва кенг миқёсда қўллана бошланди⁹. Ўзбек адабиётшунослигида “фольклоризм” атамаси камроқ қўлланиб, бу истилоҳ ўрнига “фольклордан фойдаланиш” бирикмаси кўпроқ ишлатилади. Адабиётшунос Б.Саримсоқов, И.Ёрматов ва тадқиқотчи Л.Шариповалар ўзларининг тадқиқотларида “фольклоризм” истилоҳини асослаб, унинг турларини таҳлил қилиб кўрсатишган. Замонавий насрда фольклоризмларга оид мотивларнинг деярли барчаси насрий асар бадиияти билан омухталашган.

Мавжуд илмий манбаларни ўрганиб, бугунги кунда адибларнинг насрий асарларида фольклор унсурларидан фойдаланишнинг фольклоризм характер хусусиятига кўра қуйидагича гуруҳларга бўлиб ўрганилди:

- 1) насрда мифологик образлардан фойдаланиш;
- 2) насрда мақол, ривоят ва афсоналардан фойдаланиш;
- 3) насрда олқиш ва қарғишлардан фойдаланиш;
- 4) насрда халқ кўшиқлари, удум, анъана ва урф-одатларни келтириш;
- 5) насрий асарларнинг эртак ва дoston сюжетига асосланиши.

Хуллас, насрда фольклор унсурларининг қўлланиши қуйидагиларда кўринади:

1. Насрда қўлланган фольклоризмлар бадиий асар сюжетида нақл, ривоят ва афсоналарнинг сингдирилиши ҳамда стилизацион қайта ишланиши билан ўз ифодасини топади.

⁸ Мўминов Ғ. Ҳозирги ўзбек адабиётида фольклоризм: Фил. фан. д-ри. дис. автореф. – Тошкент, 1994.

⁹ Литературный энциклопедический словарь . – М.: Советская энциклопедия, 1987. - С.469.

2. Фольклорга хос мотивлар насрда қўлланар экан ижодкорнинг фикр ва туйғуларини ифодалашда катта имкониятлар яратади.
3. Фольклоризмлар ушбу давр кишилари тақдири билан боғлиқ муаммоларни, уларнинг турмуш тарзи, реал ижтимоий ҳаёти ва орзу-истакларини ифодалашда муҳим аҳамиятга эга.
4. Насрда фольклор унсурлари қўлланилишига ва асар сюжетида тутган ўрнига кўра фарқланади.
5. Асар сюжетида фольклоризмларнинг услубига кўра очик ва ёпиқ қўлланган унсурларидан ҳам фойдаланади.
6. Адабиётда мотив, жанр, образ, ритм каби стилизацион фольклоризмларни учратиш мумкин. Ижодкорларнинг насрда бу фольклоризм кўринишларидан кўпроқ мотив стилизациясига мурожаати кузатилди. Назмда эса жанр, образ, ритм стилизацияси кўринишлари учраши аниқланди.

Тадқиқотнинг **“Исажон Султон насрида фольклор воситаларининг қўлланилиш кўлами”** бобидаги **“Ёзувчи ҳикояларида фольклорнинг ўрни”** деб номланган биринчи фаслида ёзувчи Исажон Султоннинг ҳикояларида келган фольклоризмларнинг поэтик вазифалари ҳамда қўлланилиш шакллари ёритиб берилган.

Энг муҳими, ҳикоя адабий-тарихий жараёнга доир уч замон хусусиятини мужассам эта оладиган ўзига хос бадиий жанр ҳисобланади. Жаҳон ҳикоячилиги контекстида бундай қараш ўзини тўла оқлаб келган. Айни пайтда, ўзбек ҳикоялари ҳам шундай фазилатлардан йироқ эмас¹⁰. Ижодкорнинг ҳар бир ҳикоясида фольклор унсурлари ўзига хос поэтик вазифа бажарган. Исажон Султоннинг қирқдан ортиқ ҳикояси мавжуд бўлиб, уларнинг деярли барчасида фольклор элементларидан фойдаланилган. Шунга кўра ёзувчи ҳикояларида фольклор унсурларининг қўллангани нуқтаи назаридан қуйидагича тасниф қилишимиз мумкин:

1. Мифологик рамзий образлар иштирок этган ҳикоялар;
2. Эртаққа хос сюжетга асосланган ҳикоялар;
- 3.Таркибида ривоят, нақл ва афсоналардан кистирма эпизод сифатида фойдаланилган ҳикоялар;
4. Оддий фольклоризмлар поэтик восита вазифасини ўтаган ҳикоялар;
5. Халқ дostonлари сюжетига асосланган ҳикоялар;
6. Урф-одатлар ва анъаналар тасвири етакчилик қиладиган ҳикоялар.

Ёзувчи ҳикоялари сюжетида фольклор унсурлари қўлланилиш ўрнига кўра сочик ва тизимли равишда кўзга ташланади. “Алпомиш”, “Кунтуғмиш”, “Рустамхон” ва бошқа дostonлардаги қаҳрамонлар ўртасидаги муҳаббат, асар воқеалари муҳаббатга эришиш замирига қурилишдек эпик формула ёзма насрга кўчди ва ўзининг яхши самарасини берди. Адабиётшунос М.Нарзикулованинг таъкидлашича, “Баҳромнинг Дилором суратини кўриб ошиқ бўлиши мотиви “Кунтуғмиш” дostonидаги сюжетга ўхшайди”¹¹.

¹⁰ Жўракулов У. Хос калом хосияти. // Шарқ юлдузи. – Тошкент, № 3. 2013. – Б.132.

¹¹ Нарзикулова М. “Сабъаи сайёр” дostonида фольклоризмлар ва ўзбек фольклорида Баҳром сюжетининг талқини: Фил.фан. номз. ...дис.автореф. – Тошкент, 2006. – Б.10.

Исажон Султон “Тошкелинчак” ҳикояси қаҳрамони Назар қиёфасида Мажнунни яратган. У ҳам Уммугулсум ҳажрида куйиб, ўртаниб ёнишини тасвирлаган. Ҳикояда “Ошиқ Ғариб ва Шохсанам” достони сюжетиға мос келувчи ўринлар ҳам кўзга ташланади. Эпик сюжетнинг муҳаббат можароси замириға қурилиши, қаҳрамоннинг ўз муҳаббати йўлидаги интилишлари асосида воқеалар ривожини таъминлаш соф халқ эпосиға хос поэтик тасвир услубидир. Халқона эпик тасвир услуби ёзма адабиётнинг шаклланиши ва ёзма наср тараққиётида муҳим аҳамият касб этди. Ҳар қандай ёзувчи ўз асарида севги-муҳаббат, садоқат деталларини ёритишда бевосита ота-боболаримизнинг севги-муҳаббати, садоқати тасвири билан боғлиқ бадиий-эстетик қарашларига таянишини кузатиш мумкин. Қаҳрамоннинг севги-муҳаббатига эришиши мақсадидаги саргузаштлари асосиға эпик сюжетнинг қурилиши романик код вазифасини бажарган. Романик код – эпик турда асар бош қаҳрамонининг ишқий саргузаштлари ва кечинмаларига асосланишидир. Қаҳрамоннинг романик кечинмалари, ўз мақсадиға эришиши учун хатти-ҳаракатлари, муайян тўсиқларға дуч келиши ва тўсиқларни енгиб ўтиши пировардида ўз мақсадиға эришиши ёки эриша олмаслиги каби романик саргузашт интиҳосини тасвирлаш орқали муайян сюжет яратишидир.

Тадқиқотчи Р.Барт ўз тадқиқотида код тушунчасиға таъриф бериб, кодни: ҳаракат, воқеа-ҳодисалар кетма-кетлигини таърифловчи, тушунчаларни бирлаштирувчи, маданий, герменевтик ва символик каби кўринишларға бўлган. Масалан, герменевтик кодға таъриф қуйидагича берилган: “Герменевтик код асарни ҳикоя қилиш жараёнида пайдо бўладиган саволларнинг ва жавобларнинг таъриф ва тавсифиға айтилади ёки символик код деб ҳикоянинг ичида яширинган чуқур психологик мотивлар фонининг яратилишидир”¹². Биз ҳам юқоридаги илмий-назарий қарашларға таянган ҳолда романтик дostonлардаги севги-муҳаббат, қаҳрамоннинг севгилиси учун курашиш мотивининг насрга кўчирилишини романик код тушунчаси билан аташни лозим топдик. Исажон Султоннинг халқ дostonлари сюжетиға асосланган ҳикояларида ҳам романик коддан фойдаланиш етакчилик қилади.

Ҳикояларда қўлланган оддий ва мураккаб фольклоризмлар адиб маҳоратини кўрсатиб беришда, ҳикоялардаги фольклор мотивларининг асар сюжети ва композициясида тутган ўрнини ёритишда муҳим поэтик вазифаларни бажарган. Исажон Султон ҳикояларининг ишонарли, ҳаққоний чиқишини таъминлаш мақсадида шу кўринишдаги фольклор унсурларидан самарали фойдалангани аниқланди.

Бобнинг иккинчи фасли “**Адиб қиссаларида халқ оғзаки ижодига хос мотивлар**” деб номланган. Бу фаслда адибнинг “Онаизорим”, “Ҳазрати Хизр изидан”, “Муножот” каби қиссаларида фольклор мотивларининг учраш ҳолати тадқиқ этилган. Ёзувчининг “Муножот” қиссаида исм қўйиш анъанаси ҳақида сўз боради. Профессор Т.Мирзаев эпосдаги исм қўйиш мотивининг “Алпомиш” достони вариантларидаги талқинлари тўғрисида тўхталиб қуйи-

¹²Барт Р. Текстовый анализ одной новеллы Эдгара По. Избранные работы: Семиотика: Поэтика. – М.: Прогресс, 1989. –С.424-461.

дагиларни ёзган эди: қаҳрамон эпик биографиясида унга исм қўйиш ва шу билан боғлиқ равишда дуо қилиш ҳамда унинг келажакдаги баҳодирона йўлини олдиндан айтиш муҳим роль ўйнайди. “Алпомиш” достонида бу ҳолат ислом дини таълимоти доирасида сақланган. “Достоннинг Бекмурод Жўрабой ўғли вариантыда қаҳрамон туғилмасдан унинг отасининг тушида Хизр қандай исм қўйиш кераклигини айтса, Фозил Йўлдош ўғли, Берди бахши, Абдулла шоир, Эгамберди бахши вариантларида болалар туғилгач, Али ёки Хизр қаландар – девона қиёфасида келиб, уларга исм қўяди”¹³. Қиссада ҳам адиб қаҳрамонига исм танлашда халқ эпоси сюжетидадан фойдаланганлигини кўриш мумкин.

Адолат опа чақалоқни ҳали қорнидаёқ йиғлаганини айтганида, Малика хола унинг исмини Машраб қўйишини айтади. Аммо боланинг исмини Ғариб қўйишади. Халқимизда исм қўйиш билан боғлиқ анъаналар мавжуд бўлиб, агар уларга риоя қилинмаса, ҳар хил кўнгилсиз ҳолатлар юз бериши мумкинлиги кишилар эътиқодий қарашларида мавжуддир. Жума куни туғилган болага Жума, Жумақул, Жумабой, Жумагул; Рамазон ойида таваллуд топган болага Рамазон, Рўзигул каби исм қўйиш анъанаси мавжуд. Халқимиз орасида: “Бола исми билан келди”, деган тасаввурлар қадимий эътиқодий қарашлар натижасида шаклланган. Агар ота-она узоқ вақт фарзанд кўришмаган бўлса, Умид, Умида исмлари танланган. Отаси ёки онаси туғилиш арафасида вафот этса, Ёдгор ёки Ёдгора сингари исм қўйиш анъана тусини олган.

Халқимизда: “Бола туғилгандан сўнг Оллоҳ унинг исмини ота ва онаси кўнглига солади”, деган қараш мавжуд. Агар болага ўзига хос исмлар қўйилмаса, момоларимиз томонидан бола ҳаётда кўп азият чекиши айтиб ўтилган. Агар боланинг бирор жойида қизил доначалар бўлса, яъни холи бўлса, нори бор экан дейилиб, Анор ёки Анора қўйилган, танасида ортиқ жойи бўлса Зиёд ёки Зиёда, нуқсон жойи бўлса, Каромат, тиши билан туғилса, Бўригул ёки Бўрибой, хириллаши бўлса, Хуршид ёки Хуршида исмлари танланган. Ота-она назарида фарзанд бу исмлари билан айтилса, ундаги бундай нуқсонлар гўёки йўқолади деб ўйлашган. Қисса қаҳрамони Ғариб етти ёшга тўлади, у ўзининг тенгқурларидан ажралиб турарди. Ғариб кун бўйи ғалати юрар, у онасига ғалати гапларни айтарди. Бундан Адолат опа хавотирга тушиб Малика холага айтганида: “Ўғлингизнинг отини Машраб қўйишингиз керак эди. Энди умр бўйи қийналиб яшайди. Болага уч исм оғирлик қилади”¹⁴, - дейди.

Халқимиз бу анъанага катта қизиқиш ва эътибор билан қарайди. Ёзма адабиёт халқ оғзаки ижоди анъаналари бадиияти билан сайқаллантирилади. Ёзма ва оғзаки адабиёт қаҳрамонлари орасида генетик идентификация борлигини¹⁵ кўришимиз мумкин.

¹³ Мирзаев Т. “Алпомиш” достонининг ўзбек вариантлари. – Тошкент: Фан, 1968.- Б.70-95.

¹⁴ Султон И. Асарлар. Романлар ва қиссалар. 2- жилд, – Тошкент: Ғафур Ғулом НМИУ, 2017. – Б.253.

¹⁵ Далгат У.Б. Литература и фольклор. – Москва:Наука, 1981. – С.125.

Идентификация – айнан ўхшатиш, тенглаштириш, бирдай қилиш¹⁶. Адабиёт ва фольклор доимий бир-бири билан алоқада бўлган, уларни ҳар вақт инсон омили боғлаб турган. Шу жиҳатга кўра улардаги деталлар бир-бирига боғлиқ ва ўхшашдир.

“Муножот” қиссаси қаҳрамони Ғарибнинг туғилишидаги ғайриодатийлик мотиви “Алпомиш” достони қаҳрамони Алпомишни эслатади. Ғарибнинг туғилишидаги ноодатийлик ва фавқулодда қобилятининг тез намоён бўлиши ҳам қадимги дostonларимизни ёдга солади. Алпомиш етти ёшида ҳеч ким кўтаролмайдиган камонни кўтара олади. Мажнун ҳали эмаклаб юрган пайтидаёқ, қаерда олов кўрса ишқ, оташмикин деб унга томон интилади. Ғариб эса табиат билан диллашишни хўш кўради. Ғариб табиат манзаралари, ҳодисалари, улардаги ўзгаришлар замирида улкан соҳир қудрат нафасини ҳис этиб туради. Ғарибнинг истеъдоди – табиат бағридан, гўзал манзаралардан ҳикмат топади¹⁷. Қисса қаҳрамони ёш бўлса-да ўзлигини англаб етган киши эди.

Адиб насрида фольклор унсурлари қаҳрамон характерини яратиш, асар воқеаларига фалсафийлик юклаш, асарнинг халқчиллиги, воқеаларнинг реаллиги ва миллий колоритнинг поэтик функциясини таъминлашга хизмат қилиши ўз ифодасини топди.

Адиб қиссаларида воқеалар ривожини таъминлаш ва асар бадиий ғоясини очиб беришда марказий нуқта вазифасини бажарадиган фольклорий мотивлардан бири бу этнографик фольклоризм саналади. Диссертацияда **“Исажон Султон романларида этнофольклоризмдан фойдаланиш маҳорати”** деб номланган учинчи бобнинг **“Адиб романлари структурасида халқ оғзаки ижоди жанрларининг қўлланиши”** деб аталган биринчи фаслида ёзувчининг “Боқий дарбадар”, “Озод”, “Генетик” романларидаги этнофольклоризмлар ўрганилган. Романлардаги халқ кўшиқлари, эртаклари, урф-одатлари, анъаналари, мифлар ва ривоятларнинг асар сюжети ҳамда композициясида тутган поэтик роли очиб берилган. И.Султоннинг “Генетик” романи аждоқларимизнинг умумбашарий ғоялари билан йўғрилган асар ҳисобланади. Романда “Лайлат-ул қадр ” кечаси ҳақида сўз боради. Бу кунни кўпчилик кутишади. Бу кун ҳақида халқ орасида кўпгина афсоналар мавжуд. Халқимизда Лайлат-ул қадр кечаси куни одамлар Хизрни учратади ва у одамларнинг мушкулларини осон қилади ёки шу куни лайлакка ўхшаган бир қуш учиб ўтади, қанотларини силкитганда одамларнинг дуолари ижобат бўлади, ҳатто ушлаб ўтирган нарсалари тиллога айланади деган қарашлар бор. Халқ орасида бу кунда содир бўладиган ёмонликлар ҳақида гаплар ҳам мавжуд. “Бир хотин шу куни боласини эмизиб ўтирган вақтда Лайлат-ул қадр келиб қолади. Шунда она суюнганидан ундан ҳар нарсаларни тилабди, сўнгра қараса, қўлидаги боласи ҳам тиллога айланиб қолган экан”¹⁸. Адиб асарда Лайлат-ул қадр кечаси ҳақидаги маълумотларни келтириш орқали роман

¹⁶ Русча-ўзбекча луғат 1 том. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, 2013. – Б.410.

¹⁷ Раҳимжон Раҳмат. Сўнгсўз “Муножот”дан “Боқий дарбадар”гача. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011. –Б.255.

¹⁸ Исажон Султон. Ҳазрати Хизр изидан. – Тошкент: Фафур Фулом НМИУ, 2017. – Б.263.

бадийлиги фонида ҳаётгийлик мезони талабларини бажарган. Башариятнинг тарқалиш генини ислом дунёси билан боғлаб кўрсатган.

Романнинг “Убай ака” қисмида генида танти, адолатпеша, ҳеч нарсадан ҳайиқмайдиған авлодлар қони оқаётганлигини китобхон англаб етиши учун Убай аканинг характер хусусиятларидан мисоллар олиб тушунтиради. Асарда ёзувчининг қайси қаҳрамонини учратманг барчасида ўзбекона характер, ўзбекона тарбия, ўзбекона руҳ сингдирилгани сезилади.

“Озод” романи мураккаб композиция асосида яратилган. Бу асар қадим миллий анъаналаримизнинг янгича талқинини ўз ичига олган бўлиб, бунда вояга етиб келаётган ёш йигитнинг ўзлигини англаб етиши ҳамда мақсадига эриша олишдаги ўй-хаёллари, интилишлари акс эттирилган. Худди эртак қаҳрамонларидек Озоднинг ҳам тақдири аввалдан башорат қилинган. Туркий қавмлар мифологиясида туғилажак боланинг тақдири ҳақида башорат қилиш мотиви етакчилик қилади. Татар олимаси Ильсеяр Закированынг ёзишича: Кишининг тақдири унинг пешонасига ёзилармиш. Шунинг учун татарларда “Манглайингга ёзилган ёзмишни тер билан сипириб бўлмайди”, - деган қараш бор. Бу тақдир мифологемаси бўлиб, кейинги давр ёзма адабиётида ҳам кенг қўлланилмоқда¹⁹.

“Қор маликаси” эртагида Кайни топиш учун Гердага бутун борлиқ ёрдам бергани каби Озодга ҳам унинг ўз мақсадига, бахт-саодат лоласига ҳамда Ҳумо қушига қадар етиб боришига кўмак берадилар. Исажон Султон адабиёт саҳнасида ўзининг ёзиш услуби билан бошқа ижодкорлардан фарқ қилади. Ёзувчининг асарлари услуби жаҳон адабиётшунослиги анъаналарига таянилган ҳолда ёзилган. Уларнинг деярли барчасида одам ва олам муштараклигини учратиш мумкин. Ёзувчининг “Озод” романи ҳам жаҳон адабиётшунослиги услубига таяниб ёзилган асарлардан биридир. Бу асарда мусулмон халқига хос дунёқарашнинг замонавий ифодасига дуч келамиз. Романи ўқир эканмиз ёдимизга Фаридиддин Атторнинг “Мантик ут-тайр”, Алишер Навоийнинг “Лисон ут-тайр” асарлари эсга тушади. Бу асарлар тасаввуфий руҳда яратилган бўлиб, ундаги қушларнинг барчаси мажозий образлар эди. Асардаги водийлар тасаввуфдаги Ҳақиқатга элтувчи йўллардир. “Озод” романида ҳам бахту саодатга элтувчи сирли лолани излаб чиққан қаҳрамон еттита масканни босиб ўтади.

Ёзувчининг “Боқий дарбадар” романи ўзгача услубда яратилган бўлиб, роман ривоят асосига қурилган. Адабиётшуносларнинг фикрларига кўра келтирилган ривоят турли талқинларда жаҳон адабиётида учраган.

Византия асотирларидаги талқинларда Исо алайҳиссаломнинг қатли учун миҳ қўйган ҳамда шу ишида давом этишга абадий маҳкум темирчи ривояти келтирилган бўлса, ўн учинчи асрга келиб, жаҳон бадий адабиётида Боқий дарбадар образи илк бора 1228 йилда, англиялик Роджер Уэндоверскийнинг парижлик Мэтью томонидан тузилган “Катта хроника”сида учрайди²⁰.

¹⁹Закирова И. Мифологема судьбы в тюркском фольклоре. // материал ansya.ru сайтидан олинди.

²⁰Расулов А. Мангулик суви. (И. Султон насри бадиияти) – Тошкент: Турон замин зиё, 2017. –Б.59.

“Боқий дарбадар” асари ўзбек романчилигида алоҳида воқеа бўлди. У инсон интеллекти, одамийлиги ва ёвузлиги имкониятлари ҳақидаги фалсафий-рамзий романдир. Романда одамзод пайдо бўлгандан буён унинг маънавиятни кемириб, тириклигида азобларга гирифтор қилиб, ўлгач, дўзах оловида куйишга сабаб бўлаётган манфаатпарастлик, қаноатсизлик ва нафс аталмиш иллатлар етовидаги кимсаларнинг қисмати акс эттирилган²¹.

“Боқий дарбадар” романида келтирилган ривоят ҳақиқий дарбадар бўлиб яшаш ва замонавий даврда инсониятнинг абадий яшовчи генини яратиш ўртасидаги фарқ ва улар иккаласининг ҳам самарасиз, фойдасиз эканлигини очиб бериш вазифасини бажарган. “Боқий дарбадар” романидаги ривоят бадиий асар сюжети учун муҳим поэтик вазифани бажарган.

Тадқиқотнинг **“Ёзувчи романларида фольклоризмларнинг поэтик унсур сифатидаги аҳамияти”** деб номланган иккинчи фаслида ёзувчининг фольклоризмдан ижодий фойдаланиш маҳорати, романларидаги тасвирий воситалар, бадиий асарлари тили ҳамда услуби ўрганилган. “Бадиий асар поэтик тадқиқотга муносиб бўлган тақдирдагина унга адабиётчи-олимлар такрор ва такрор мурожаат этиши мумкин”²².

Исажон Султон асарлари ҳам ана шундай таҳлил қилинса арзийдиган асарлар сирасига киради. Ёзувчи романлари ўзбек адабиётида яратилган бошқа романлардан ўзининг услуб тузилиши, тасвир воситалари билан ажралиб туради. Исажон Султон романлари постмодернизм усулида ёзилган.

Постмодернизм (фр. postmodernisme - модернизмдан кейинги) – ўтган асрнинг иккинчи ярмидан адабиёт ва санъатда, умуман, ижтимоий-гуманитар соҳаларда кузатила бошлаган оқим, ижодий метод²³.

Бу адабий метод модернизмдан сўнг пайдо бўлган. Модернизмда янги адабиёт ва санъатни яратиш даъвоси ва анъаналарни инкор қилса, постмодернизмда, аксинча, анъаналар бадиий асарга сингдирилади; модернизмда инсонга муҳаббат устувор бўлса, постмодернизмда универсал гуманизм, унинг объекти жами тирик мавжудот, табиат, коинот бутун олам тасвир объектига айланади. Исажон Султоннинг романларида ҳам асар сюжетида миллий анъаналар сингдирилган бўлиб, уларда одам ва олам муштараклиги акс этган. Одамнинг оламга аралашуви ботинан унинг ичига кириб бориши кузатилади.

Исажон Султоннинг “Озод”, “Боқий дарбадар”, “Генетик” романларида кўчимнинг метонимия, метафора каби усулларида кўпроқ фойдаланилган. Айниқса, метафора адибнинг ижодий ҳамроҳи бўлганлиги жуда кўп ўринларда кўзга ташланади. “Воқеликдаги нарса-ҳодисалар орасидаги бизга кўринмаган, бироқ санъаткорона ўткир нигоҳ билан илганган ўхшашлик алоқадорлик асосидаги кўчимлар ўқувчини ҳайратга солади, унга завқ бағиш-

²¹ Ёўлдошев Қ. Роман ва бугунги ўзбек романчилиги (2010 йил романлари мисолида). // Шарқ юлдузи. – Тошкент, № 4. 2011. – Б.133.

²² Каримов Б. Абдулла Қодирий ва герменевтик тафаккур. – Тошкент: Akademnashr, 2014. –Б.115.

²³ Қуროнов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: Akademnashr, 2013. – Б.227.

лайди”²⁴. Жумладан, Исажон Султон ҳам худди шундай ўткир нигоҳли ёзувчилардан бўлиб, адиб романларининг барчасида метафора усулидан кўп ўринда фойдаланган. Романда Озоднинг онаси Дилором тасвири берилган бўлиб, адиб уни чиройли бўёқлар билан чизади. “Минглар айтдики, овозини эшитиб тепасига бормаганимда, уни ҳам гул деб тахмин қилган бўлардим, шунақа гўзал, шунақа чиройли гўдак эди”²⁵. Ёзувчи Дилоромни китобхонига таништирар экан, уни чақалоқлигида гулга ўхшатади. Адибнинг “Озод” романида метафора жуда кўп ўринларда қўлланган бўлиб, бу шаклни қўллашдан мақсад асарнинг бадиий эстетик қимматини оширишдир. Адиб табиат ҳодисаларини кузатар экан, қаҳрамони нутқида жуда кўп метафораларни қўллайди: “қора тол”, “осмондаги тойчоқлар”, “терақ танаси булутдай оқ”, “фариштам онам”, “асаларидай тинмаймиз” каби. Адибнинг “Генетик” романида ҳам метафоралардан кўплаб ўринларда фойдалангани кузатилди.

Адиб романларида қўлланган фольклор мотивларининг умумий поэтик вазифаси қуйидагиларни ташкил қилади:

1. Асар қаҳрамонларининг характери ва ички руҳиятини ёрқинроқ намоён этиш;
2. Воқеликнинг берилишида бадиий-эстетик ҳолатни кучайтириш;
3. Фольклор мотивлари орқали мафкуравий ғояларни, глобал муаммоли мавзуларни китобхон онгига сингдириш;
4. Романларда фольклор мотивларини моҳирлик билан қўллаш минг йиллар давомида халқ маънавиятининг юксалишига қимматли манба бўлган халқ оғзаки ижодининг кадр-қиммати абадийлигини, ёш авлодни ватанпарварлик, қадриятларга содиқлик руҳида тарбиялаш;
5. Насрнинг фольклордан ўз генотипи сифатида озуқа олиши ва миллий руҳнинг сақланиб қолиши.

ХУЛОСА

Замонавий адабиётнинг поэтик ривожига хизмат қилган манбалар тўғрисида тўхталганда, аввало, халқ ижодининг ёзма адабиётга таъсири масаласини ёритишга зарурат сезилади. Исажон Султон насрида фольклор унсурларидан фойдаланиши борасида диссертация юзасидан илмий-назарий хулосалар қуйидагича умумлаштирилди:

1. Бадиий асар жозибаси ва муваффақиятини холис ва самимий тасвир белгилайди. Ёзма адабиёт ҳамisha халқ оғзаки ижодидан озиқланиб, унинг энг яхши жиҳатларини ўзига сингдиргани ҳолда такомиллашиб келган. Ёзма адабиёт билан фольклорнинг ўзаро муносабатини ўрганиш, маълум шоир ва ёзувчилар ижодий фаолиятида халқ оғзаки ижодининг таъсирини тадқиқ этиш давр адабий жараёнини тўлароқ тасаввур қилишга имкон беради. Ишда дунё адабиётшунослигидаги фольклоризмларнинг илмий-назарий талқини

²⁴Қуронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. – Т.: Akademnashr, 2013. – Б.127.

²⁵Исажон Султон. Асарлар. Романлар ва қиссалар. 2 жилд. – Тошкент: Фафур Фулом НМИУ, 2017. –Б.113.

асосида адибнинг этник руҳият орқали миллий иродани поэтик ифодадай олганлиги ҳамда давр адабиёти ва халқ ижодида янги типдаги образлар тизими, янгича тасвир ҳамда баён услуби, янгича бадиий ифода яратгани ифодаланиб, ҳозирги ўзбек насрида фольклорга оид воситаларнинг поэтик функцияси миллий колорит сатҳида асосланган.

2. Бадиий асар асос-негизини ташкил қиладиган фольклоризм тушунчаси – тарихий ва назарий поэтиканинг энг муҳим компоненти, санъат асарининг ўзига хос хусусиятини ифодаловчи восита. Фольклор ва ёзма адабиёт муносабатини ўрганиш ХХI асрда ҳам долзарб муаммолардан бири сифатида адабиётшуносликнинг ажралмас қисми бўлиб сақланиб қолмоқда. Халқ ижоди ва ёзма адабиётга адабий жараённинг тарихий-тадрижий ривожидан икки хил бадиий-эстетик ҳодиса сифатида ўзаро муносабатда бўлиб келинган.

3. Ишда истиқлол даври ўзбек насрининг забардаст вакили Исажон Султоннинг поэтик маҳорати унинг ҳаётий ҳодисалардан теран фалсафий мушоҳадалар излаши аниқланди. Адиб асарлари мисолида аждодларнинг қадимги эътиқодий тасаввурлари ва фалсафий қарашлари асосида фольклоризмдан ўринли фойдалангани илмий ва бадиий таҳлил орқали ёритилди.

4. Насрдаги фольклоризмнинг иштирок даражасига кўра назарий таснифи образнинг қамрови, кўлами, маҳобатини намоён қилади. Исажон Султон асарларида фольклоризмларнинг иккала тури: оддий ва мураккаб фольклоризмлар ҳам асар бадиияти учун маълум бир вазифаларни бажаргани ҳамда янги типдаги образларнинг психологик ҳолати тасвири, уларнинг системавийлиги, адибнинг янгича тасвир ва баён услуби, ўзига хос бадиийлик касб этгани далилланган.

5. Исажон Султон асарларида халқ нутқида олқиш ва қарғишлардан жуда кўп ўринларда фойдаланган бўлиб, фольклорнинг бу жанрлари адиб ижодида хиёнатни қоралаш, киши руҳиятидаги ўзгаришларни ифодалаш, насримиздаги ҳаёт тасвири реаллигини ошириш, бадиий асарнинг халқчиллигини таъминлаш, асар қаҳрамонлари характерини янада очиб беришга, қаҳрамон портретига хос чизгилар ҳамда замонавий наср шаклланиши, унинг китобхон онгига сингишида адибнинг ёзма адабиётда: халқ дostonлари, эртақлари сюжетида фойдаланиш маҳорати ва афсона, ривоят ҳамда мифларнинг насрда бадиий тажассум топганлиги аниқланган.

6. Исажон Султон ҳикояларида мавжуд фольклор элементларини ҳикоя бадииятига даҳлдорлиги нуқтаи назардан қилинган таснифга кўра мифологик асосли рамзий образлар иштирок этгани, эртақка хос сюжетга асослангани, таркибида ривоят, нақл ва афсоналардан қистирма эпизод сифатида фойдалангани, оддий фольклоризмлар поэтик восита вазифасини ўтагани, асарнинг халқ дostonлари сюжетида асослангани, уларда урф-одатлар ва анъаналар етакчилик қилгани исботини топди.

7. Исажон Султон насрида қаҳрамоннинг муҳаббатга эришиш мақсадидаги саргузаштлари асосида эпик сюжет қурилиши романик код вазифасини бажарган. Романик код эпик фольклор сюжети шаклланишида кенг қўлланилган. Ёзувчи фольклорга хос сюжет қурилиши ва поэтик тасвир

услубини ўз асарларида қўллагани унинг маҳоратини кўрсатишда таянч манба вазифасини ўтаган. Ривоят, афсона ва мифларнинг насрдаги поэтик ўрни аниқланган бўлиб, ижодкорнинг фольклоризмдан фойдаланганлиги маънавий меросимизни тиклаш, сақлаб қолиш ва унинг баъзи намуналарини авлодларга етказиш усуллари ёзувчи маҳоратига боғлиқ ҳодисадир. Ёзувчи асарларида анъана ва новаторлик, асар сюжетининг икки шахс муҳаббати асосига қурилиши билан боғлиқ романик код тушунчаси илк бор илмий муомалага киритилиши ва ундаги муаммолар очиб берилган.

8. Исажон Султон романларида ёзувчининг халқ эртакларига хос қаҳрамонни сафарга йўллаш мотиви асосига сюжет тизимини қуриш услуби фольклоризмнинг структурал поэтик вазифа бажаришини таъминлаган бўлса, урф-одат, ирим-сиримлар ва миллий анъаналарнинг қаҳрамонлар ҳаракати ва нутқи орқали ифодаланиши асар мазмунининг бойишига хизмат қилган. Этнографик деталлар мазмун ва эстетик таъсирнинг ошишига хизмат қилувчи бадиий восита вазифасини бажарган. Ёзувчи халқимизнинг жон ҳақидаги мифологик тасаввурларига суяниб, бадиий мушоҳадани юзага келтирган. Ёзма адабиётда бундай ҳолат синтезлашган мифологема сифатида тавсифланиши лозим. Синтезлашган мифологема Исажон Султон насрида жуда кўп ўринларда кузатилади. Ёзма адабиётга сингдирилган халқ фалсафаси элементлари логик фольклоризм номи билан илк бор аталиши ва мазкур тушунчанинг адабиётшуносликда янги ҳодиса эканлиги исботланган.

9. Исажон Султон насрида халқимиз орасида анъанага айланган, янги туғилган чақалоққа исм қўйиш мотиви мавжуддир. Асардаги образларга танланган исмлар бадиий ва мантиқий моҳият касб этади. Ҳар бир исм улкан бадиий ва катта ижтимоий-психологик вазифа бажаради. Исм носир бадиий ниятининг “ташувчиси”, уни ўзида мужассамлаштирган “квант” сифатида намоён бўлади ва образлар тасвирида этноруҳий ифода, миллий донишмандлик, умуминсоний эзгулик ифодаси замирида ўзига хосликка эга эканлиги ҳамда адибнинг образлар поэтикасини таъминлашда ўзбек тили имкониятларидан моҳирона фойдаланган. Исмлар орқали кишилар бир-бирларига муурожаат қилишади. Адиб асарларида халқимиз орасида баъзи кишиларнинг ўз исмлари билан туғилиши, мабода уларга бу исмлар қўйилмаса, келажакда уларнинг тақдирида жуда кўп сир-синоатлар юз бериши ҳақидаги этнографик тамойил мавжуд. Исажон Султон бу тамойилни ҳикояларида ҳам романларида ҳам таъкидлаб ўтганлиги илмий таҳлил этилди.

10. Ёзувчи томонидан ёзма адабиётга сингдирилган халқ фалсафаси элементлари логик фольклоризмлар бўлиб, асарнинг мантиқий яхлитлигини, бадиий ғоясининг ифодаланишини таъминлашга хизмат қилган. Халқ бадиий фалсафаси тасаввурларининг ёзма адабиётдаги диффузияси жуда кўп учрайдиган ҳодисадир. Зеро, мантиқийлик, мантиқий яхлитлик ва узвийлик ҳар қандай бадиий асарга қўйиладиган талаблардан бири бўлиб, уларнинг моҳиятан умуминсоний характер касб этгани илмий-бадиий талқин қилинган.

**SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
DSc.03 / 30.12.2019.Fil.19.01 AT TASHKENT STATE UNIVERSITY OF
UZBEK LANGUAGE AND LITERATURE NAMED AFTER ALISHER
NAVOIY**

**TASHKENT STATE UNIVERSITY OF UZBEK LANGUAGES AND
LITERATURE**

TOSHEVA NILUFAR SHIRINBOEVNA

**THE POETIC FUNCTION OF FOLKLORE IN MODERN UZBEK
PROSE**

(In the example of prose by Isajon Sultan)

10.00.02 - Uzbek literature

**DISSERTATION ABSTRACT FOR THE DOCTOR OF PHILOSOPHY (PhD)
DEGREE PHILOLOGICAL SCIENCES**

Tashkent – 2020

The theme of doctoral philosophy (PhD) was registered at the Supreme Attestation Commission at the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under № B2018.4.PhD/Fil652.

The dissertation has been prepared at Alisher Navoiy Tashkent State University of Uzbek Language and Literature.

The abstract of dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (resume) on the Scientific Council website of the (www.navoiy-uni.uz) and on the website of “Ziyonet” information and Educational portal (www.ziyonet.uz)

Scientific Consultant:

Karimov Bahodir Nurmetovich
Doctor of Philological sciences, Professor

Official opponents:

Jumanazarov Umrzoq Abdurazzoqovich
Doctor of Philological sciences, Professor

Bobohonov Mavlon Rahmatillayevich
Doctor of Philological sciences, Associate Professor

Leading organization:

Literature Museum named after Alisher Navoi of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan

Defense of dissertation will take place on «__» _____ 2020 at _____ at the meeting of the Scientific Council for the award of degrees DSs.03 / 30.12.2019.Phil.19.01 at the Tashkent State University of Uzbek Language and Literature. (Address: 100100, Tashkent, Yakkasaray district, Yusuf Khos Khojib street, 103). Tel .: (99871) 281-42-44, fax: (99871) 281-42-44, (www.navoiy-uni.uz).

The dissertation is available at the Information Resource Center of the Tashkent State University of Uzbek Language and Literature (registered under number ____). (Address: 100100, Tashkent, Yakkasaray district, Yusuf Khos Khojib street, 103. Tel .: (99871) 281-42-44, fax: (99871) 281-42-44, (www.navoiy-uni.uz).

The abstract of the dissertation was sent out in 2020 on "___" _____.
(Register protocol numbered ___ on “___” _____, 2020).

Sh.S.Sirojiddinov
Chairman of the Scientific Council
Awarding Scientific Degrees
Doctor of Philological Sciences

Q.U.Pardaev
Secretary of the Scientific Council
Awarding Scientific Degrees
Doctor of Philological Sciences

D.R.Yusupova
Chairperson of the Scientific
Seminar at the Scientific Council
Awarding Scientific Degrees
Doctor of Philological Sciences

INTRODUCTION (annotation of doctoral thesis)

Topicality and necessity of the research theme. In world literature, the need to study and understand the skill of folklore, which are section of the work of art in connection with the literary process, raises serious issues in the field of philology. In the current literary process, opportunities have been created in the humanities to conduct new scientific research in a perfect form and content, in terms of quality. The science of literature, which makes effective use of this, is also on the way to a new look at its object, a deeper understanding of the problems of folklore. In prose, the peculiarities of folklore are very significant in expressing the ideological content of a work of art. As might be expected, this situation is additionally associated to the artistic skills, worldview, and way of thinking of writers. The social environment is all the time closely connected with the literary-spiritual, cultural life. Certainly, the renewal and changes in the consciousness, psyche of the people of nowadays are reflected in the predominant state, in literature and art.

In world prose, such a topical scientific issue as the approach to the problem of the poetic function of folklore as an artistic-aesthetic phenomenon, the discovery of creative artistic skills, a new appreciation of the literary dynamics of the writer's works is on the agenda. The most important assignment in this regard is associated with the new interpretation of picture and expression in the work of a particular people. In the literary process, the main task was to study in depth the poetic function of the work of art and folklore, which is a vital problem in the literature of the new period.

Based on the leading scientific and theoretical criteria of Uzbek literature during the years of independence, there is a need to prove that the study of the works of writers in the modern literary process, evaluation of national and universal values, comprehensive interpretation of the impact of folklore in the development of national literature, as well as traits of modern Uzbek prose on the example of Isajon Sultan's works. "Attention to literature and art, culture - first of all, attention to our people, attention to our future"²⁶. In this process, the role and significance of the product of artistic thinking of a nation in the improvement of the spiritual world of mankind is determined by means of its unique features.

PD-4947 of the President of the Republic of Uzbekistan dated May 13, 2016 "On the institution of the Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi", PD-4797 of February 7, 2017 "On the Action Strategy for in addition development of the Republic of Uzbekistan", Decree № 4958 of February 16, 2017 "On further improvement of postgraduate education"; Resolution of the Government of the Republic of Uzbekistan dated April 20, 2017, PR № -2909 "On measures to further develop the system of higher education", February 17, 2017 "On measures to further improve the activities of the Academy of Sciences, organization, management and funding of research" -

²⁶ Speech by the President of Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at a meeting with representatives of the intelligentsia of Uzbekistan on "Development of literature and art, culture – a solid foundation for raising the spiritual world of our people" / People's speech. Tashkent, 2017, August 4

Resolution № 2789, Resolution N-1271 of September 13, 2017 "On a comprehensive program of measures to develop the system of publishing and distribution of book products, increase and promote the culture of book learning and reading" and other regulations connected to this activity - This dissertation serves to a certain extent in the implementation of the tasks set out in the legal documents.

Resemblance of the research to the priorities of the improvement of science and technology of the republic. The dissertation research was carried out in accordance with the priority area of development of science and technology in the Republic of Uzbekistan I. «Social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of the information society and democratic state, development of innovative economy».

The degree to which the problem has been studied: The scientific problem, in particular, the poetic characteristic of folklore in modern-day Uzbek prose, has been studied to some extent in world literature. Including H.Moser, H.Bausinger, M.D.Foster, G.Shmidchens, V.Ya.Propp, M.K.Azadovskiy, U.B.Dolgat, V.B.Agrba, E.G.Pozdnyakova, L.P.Bessonova, G.A.Levinton, A.A.Gorelov, Yu.G.Khazankovich, D.N.Medrish, V.E.Gusev²⁷ in their scientific articles and researches interrelation of prose and folklore, typological types of folklore, their nature, methodology and theoretical foundations of Uzbek literature have been studied. The relationship between folklore and written literature has also been studied in Uzbek literature, and the contribution of such scholars as B. Sarimsakov and I. Yormatov is invaluable. In their research, they furnished theoretical data on the typology and science of folklore in prose²⁸. Moreover, the influence of folklore traditions on Uzbek literature used to be studied in some researches, many of which had been based totally on the spirit of Soviet literature at the time²⁹.

²⁷ Wang Qingsheng. Historical and cultural tourism and the development of tourist cities / Wang Qingsheng // Culture of the peoples of the Black Sea region, 2002. - No. 35. - 11-15 p. Moser H. Of Folklorism in Our Time. Journal of Folklore, 1962. - № 58. - 177-209 p.; Bausinger H. "Folklorism" in Europe: a survey. Journal of Folklore, 1969. - № 65. - 1-8 s; Smidchens G. Folklorism Revisited // Journal of Folklore Research, 1999. - № 36. - 51-70 s; Foster M.D. The Metamorphosis of the Kappa: Transformation of Folklorism in Japan / Foster M.D. // Asian Folklore Studies, 1998. - № 57. - 1-24 s. ; Propp V.Ya. Folklore and Reality), Moscow: Nauka, 1976. - 327s.; Azadovsky M.K. Articles about literature and folklore M. - L.: Goslitizdat, 1960. - 547s; Dolgat U.B. Folklore in the works of Yanka Kupala. M.: Science, 1981. ; Literature and folklore. M.: Nauka, 1981.; Agrba V.B. Abkhaz poetry and oral folk art. Tbilisi, 1970. -- 158s. ; Pozdnyakova E.G. Folklorism of N.M. Karamzina: Author's abstract of thesis for thesis in Philology, Chelyabinsk, 2003; Bessonova L.P. Folklore traditions in the work of AT Tvardovsky (on the example of the poem "The Country of Ant") // Philological Bulletin. Maykop: ASU, 2004. No. 6. - 108-115.

²⁸ Sarimsoqov B. On the typology of folklorisms. // Uzbek language and literature, 1980. № 4. - 37-45 p. ; Yormatov I. Typological features of folklore. // Uzbek language and literature, 1982. № 2. - 55-58 p. ; Same author: Stylistic folklorisms. // Uzbek language and literature, 1984. № 3. - 31-35 p. ; The same author: On the synthesized folklorisms in modern Uzbek lyrics. // Uzbek language and literature, 1985. № 2. - pp. 35-39; The same author: Typology of folklorisms in modern Uzbek literature (60s - early 80s): Author's abstract. diss ... cand. philol. sciences. - Tashkent: 1985. -- 17 p.

²⁹ Mallaev N. The popular basis of Navoi's creativity. - Tashkent: Fan, 1973. - 8-10 p; The same author: Alisher Navoi and folk art. G'afur Gulom NMIU, - Tashkent: 2015. - 125-134 p; Sobirov O. Uzbek realistic prose and folklore. - Tashkent: Fan, 1979; The same author: Folklore in Oybek's works. - Tashkent: Literature and Art, 1975; That author. Reflections on Folklore Traditions. // Uzbek language and literature. 1968. № 6. - pp. 24-27; Same author: Folklore and folklore traditions in Uzbek Soviet literature. Issues of Uzbek Soviet folklore. Book 1. -

The relevance of the research to the research plans of the higher education institution where the dissertation was completed.

The dissertation was once completed inside the framework of research on "Problems of current literary process" of the plan of the Department of Literary Theory and Modern Literary Process of the Faculty of Uzbek Philology, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

The aim of the research to demonstrate the creative influence of elements of folklore, which is our spiritual heritage, on the written literature on the stage of contemporary Uzbek prose, in particular, the work of the talented author Isajon Sultan. It provides for the demonstration of the writer's inventive skills, the sources of folklore in the works of the writer, their position and poetic functions in the art of the work, besides with the legal guidelines of interdependence of folklore in relation to written literature.

The research tasks are as follows:

Studying of contemporary Uzbek prose and folklore;

Identify the concepts and artistic elements of Isajon Sultan's artistic depiction and expose their variations and similarities from different prose writers;

To find out about the area of folklore elements in current literature and to analyze folklore photos in Uzbek prose;

To determine the region of folklore in the poetics of Isajon Sultan's tales and their function in the composition of the story;

To study the place of folk motifs in the writer's stories, to illuminate the essence of the examples of folklore found in the works of the writer in the novel genre, to show from a methodological point of view the harmony of artistic means of art in the writer's novels with folklore.

The object of research was the novels, short memories and short stories of the writer Isajon Sultan.

Tashkent: 1970. - 125-143 p .; Karimov N. Folklore traditions in the poetry of Hamid Olimjon. // Issues of Uzbek Soviet literature. - Tashkent: Fan, 1959. - 340 p .; Jalolov G. Hamza dramaturgy and folklore. - Tashkent: Fan, 1988. - 48 p; Nosirov O. Treasure of folk art. - Tashkent: Literature and Art, 1986. - 138 p .; Muminov G. Hamza and folk oral art. // Articles about Hamza. - Tashkent: Uzdavnashr, 1960. - 227 p .; The same author: Folklore in modern Uzbek literature. Filol. fan. d-ri. diss. avtoref. - Tashkent: 1994. - 24 p .; Abduhamidov A. Folklore and the national novel. // Typological study of the novel genre in the literature of the peoples of Central Asia and Kazakhstan. - Tashkent: Fan, 1991. - 30-49 p .; Amilova M. Folklore traditions in Uzbek Soviet literature. - Tashkent: Fan, 1990. - pp. 41-13; Safarov O. Jerusalem is about Muhammadi's use of folklore. // Issues of Uzbek Soviet folklore. Book 1. - Tashkent: 1979. - 207-212 p .;

Mirzaeva S. Folklore traditions in Uzbek realistic literature. - Tashkent: Istiqlol, 2005; Abdurahmonov T. The role of folklore in the formation and development of Uzbek drama. Filol. f. nomz. diss. avtoref. - Tashkent: 1994; Askarov S. Some issues of folklore in Qadiri's work. // Uzbek language and literature, 1973. № 1. - pp. 19-22; Omilova M. Askad Mukhtor's novel "Chinor" and folklore. // Uzbek language and literature, 1974. № 2. - 7-12 p .; Abdikulov T. Children's poetry and folklore. // Uzbek language and literature. 1973. № 5. - 29-34 .; Doniyorova Sh. The problem of national spirit and heroism in Uzbek novels of the independence period: Philol. f. d-ri. diss. - Tashkent: 2012; Narzikulova M. Folklorisms in the epic "Sab'ai Sayyar" and the interpretation of Bahrom's plot in Uzbek folklore: Philol. f. nomz. diss. avtoref. - Tashkent: 2006; Eshonqulova S. Artistic interpretation of the image of Hizr in Nodira's poetry. // Uzbek language and literature, 2009. № 6 .; Mamajonov S. Literature and folklore. // Selection. - Tashkent: Publishing House of Literature and Art, 1981; Qodirov P. Folk language and romantic prose. - T .: Fan, 1973.

The subject of the research is the study of the poetic function of folklore in the prose of the writer Isajon Sultan, the study of the elements of folklore in the works of the writer, as well as the application of examples of Uzbek folklore.

Research methods. Comparative-typological, classification, descriptive and hermeneutic analysis methods were used to cover the research topic.

Scientific novelty of the research:

The poetic characteristic of folklore means in present day Uzbek prose is based on the level of national mentality.

the description of the psychological state of new types of images, their systematicity, the author's new style of description and narration, the creation of a unique artistic syntax;

the formation of modern prose, its absorption into the minds of readers, the author's ability in the use of the plot of folk epics, fairy tales and the incarnation of myths, legends and myths in the prose;

in the author's works, the concept of subculture and innovation, the development of the plot of the work on the basis of the love of two people, the introduction of the conception of the Roman code for the first time in scientific circulation and the issues in it;

Elements of folk philosophy embedded in the written literature were first referred to as logical folklore elements, and this concept proved to be a new phenomenon in literary criticism.

The practical results of the research are as follows:

The commonality of cutting-edge prose and folklore relations; it was determined that these two ideas complement every different and are jointly compatible.

Scientific-theoretical generalizations had been made through comparing research works on the elements of folklore used in poetry and prose and their poetic function;

Elements of folklore in modern prose are identified and their features in the composition of the work are indicated;

It was discovered that the application of the aspects of folklore in modern prose relies upon directly on the skill of the writer, and that it requires a great deal of knowledge and skill.

Reliability of research results. The dissertation explains that the independence period is an important feature of Uzbek prose as a scientific problem, the relationship between modern Uzbek prose and folklore, in particular, the study of the works of Isajon Sultan provides generalized scientific conclusions on the poetic function of folklore in modern Uzbek prose.

Scientific and practical importance of the research results. The scientific significance of the dissertation results can be viewed in the special study of the relationship and functions of poetic image traditions in folk art and written literature based on the works of Isajon Sultan. This research serves as a vital theoretical basis for a comprehensive study of the relationship between oral and written literature, the role of elements of folklore in our modern literature and the writer's artistic skills. This gives a chance to increase researches that aimed at

substantiating the prospects of oral literature relations by special studying of the artistic improvement of Uzbek prose and the unique poetic world of our writers.

The practical importance of our research is that the data and conclusions of the dissertation can be used in lectures and exclusive publications on current literature and folklore at universities and philological faculties, in the creation of textbooks, handbooks and manuals.

Implementation of research results.

Based on the results of scientific research of the poetic function of folklore tools in modern Uzbek prose:

the role of folklore elements in the composition of works of art in modern prose, their poetic function is based on the national mentality was used in the preparation of textbooks, guidelines, published in the framework of the fundamental project "Uzbek folk pedagogy and folklore traditions" number HT - F2- 004 (Ministry of Higher and Secondary Special Education of the Republic of Uzbekistan January 14, 2020 89 -Reference No. 03-213). As a result, the project was enriched with generally new articles on the importance of folklore in prose;

Isajon Sultan's description of the psychological situation of new types of images, their systematization, the author's new style of description and narration, the creation of a unique creative syntax and the significance of proverbs, legends in the artwork of the work, the theoretical conclusion of some phrases were used in the implementation of the crucial challenge "Study of theoretical issues of genres of Karakalpak folklore and literature" variety FA-F1-GOO2 (Ministry of Higher and Secondary Special Education 2020 Reference № 89-03-213 dated January 14, 2013). Consequently, the article was once enriched with information on the significance of folklore in prose works;

According to the conclusions of the candidate's research on the work of Isajon Sultan, there is an information of his participation in the program "Literary Process" on the TV channel "Culture and Enlightenment" according to letter № 01-14 / 488 of the National Television and Radio Company of Uzbekistan dated 17 December 2019. As a result, the program was enriched with scientific and theoretical information, and educational level increased.

Approval of research results. The results of the dissertation were discussed in public at 5 international conferences, including 3 international and 2 national scientific conferences.

Publication of research results. A total of 14 scientific papers on the theme of the dissertation had been published, including 9 articles in publications advocated for the predominant outcomes of doctoral dissertations of the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan, three of which have been published in overseas journals.

The structure and scope of the dissertation. The content material of the dissertation consists of an introduction, three main chapters, a conclusion and a list of references. The total volume is 157 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The introductory phase is primarily based on the relevance and necessity of the dissertation topic, the aims and goals of the research, object, subject,

scientific novelty and sensible value, the scientific and realistic significance of the results, the introduction of research, dissertation structure are informed in this part.

The first part of the dissertation, entitled "**The relationship of modern Uzbek prose and folklore**" consists of two chapters. The role of folklore elements in modern literature and their study in world and Uzbek literature are analyzed in the first chapter entitled "**The role of folklore in modern literature and the study of folklore**" and the interpretations are generalized and scientifically proved. The issue of the connection between literature and folklore, and the interrelationships between them, has been significantly studied in world literature. In Uzbek literature, too, the relationship between folklore and written literature is a studied and under-researched process. Research on the relationship between folklore and written literature conducted by way of literary critics can be divided into the following two groups:

1. The study of the relationship of classical literature and folklore;
2. The study of the relationship of modern literature and folklore.

The research work carried out in the area of modern-day literature and folklore relations was also studied in groups in terms of literary genres: *a) research on the role of folklore in prose works; b) research on the literary functions of folklore in poetic works; c) research on the stylization of folklore elements in dramatic works.*

In classical literature there are many large and small researches on folklore motifs in the works of Alisher Navoi. In particular, O. Sobirov's "Treasure of Folklore", Sh. Abdullaeva "On the have an impact on of folks artwork on written literature", M. Khakimov's "National proverbs in Alisher Navoi's lyrics», M.Murodov in his articles "The appearance of a poet in legends, G.Aliev's book "Legend of Khusrav and Shirin in Oriental literature", M.Sobirov On the use of folklore elements by Alisher Navoi (based on Khamsa materials)³⁰.

M.Narzikulova's dissertation on "Folklore elements in the epos of "Sabbai Sayyor" and interpretation of Bahrom's plot in Uzbek folklore"³¹, T.Khojaev's dissertation on "Uzbek literature and folklore of the first half of of the XV century"³² cover folklore motifs and their poetic functions in the works of some representatives of our classical literature.

The second group of classifications consists of researchs on the studies of folklore and written literature of G. Jalolov, N. Karimov, G. Muminov, O. Sobirov,

³⁰ Sobirov O. Treasure of folk art. - Tashkent: Literature and Art, 1980. - pp. 79-88; Abdullaeva Sh. On the influence of folk art on written literature // Uzbek language and literature, 1992. № 2.; Hakimov M. Alisher Navoi's lyrics and folklore - Tashkent: Science, 1979; Murodov M. The image of the poet in legends. - Tashkent: Fan, 1996; Aliev G'. The book "The Legend of Khusrav and Shirin" in Eastern literature. fil. fan. nomz ... dis. avtoref. - Tashkent: 1995; Sobirov M. On the use of folklore by Alisher Navoi (based on the materials of "Khamsa") fan. nomz ... dis. avtoref. - Tashkent: 2003.

³¹ Narzikulova M. Folklorisms in the epic "Sab'ai Sayyar" and the interpretation of Bahrom's plot in Uzbek folklore: elephant. fan. nomz. ... dis. avtoref. - Tashkent: 2006.

³² Khojaev T. Uzbek literature and folklore of the first half of the XV century. phd... dis. avtoref. - Tashkent: 1994.

O. Safarov, S. Askarov, M. Omilova, H. Doniyorov and S. Mirzaev³³. In particular, in the article by Siddiq Askarov "Some issues of folklore in the works of Abdulla Qadiri" we see that the first examples of the writer's work have already studied folklore in detail. In this article, the researcher discusses the author's drama "Baxtsiz kuyov "(The Unhappy Groom), "Toshpo'lat tajang nima deydi?"(What does Toshpolat Tajang say) his humorous story proved his skillful use of easy forms of folklore in his novels "The Bygone Days" and "Mehrobdan chayon" (The Scorpion from the Altar). In his dissertation³⁴, Professor G. Muminov notes that the approach of retelling people stories and fairytales in a poetic way is growing in our literature. Although the elements of folklore is rarely studied in dramatic works, G. Muminov in his research, investigated folklore motifs in some dramatic works.

So, in most of the aforementioned research, the folklore elements in the creative samples created in the poem have been analyzed. This problem is not studied much in prose works. In order to decide the poetic functions of the factors of folk in modern prose, we can observe the work of the writer Isajon Sultan. Other authors like Isajon Sultan used folklore motifs in their works.

The second chapter, entitled "**Scientific and theoretical basis for the evaluation of folklore in prose**", classifies the position of folklore elements in Uzbek prose in the art of work, and, accordingly, the appearance of folklore in prose. The assimilation of elements of folklore into the written literature by way of the creator gave rise to the term folklore in literature. The word "folklore" was once first used in the XIX century by the French folklorist Sebia. The term means "interest and interest in folklore." By the 1930s, MK Azadovsky called the use of folklore in fiction and journalism folklore. In the 1960s, the term "folklore" was given an international character and began to be widely used. The term "folklore" is less used in Uzbek literature, and the term "use of folklore" is used more often instead³⁵. Based the research works of literary critics B.Sarimsakov, I.Yormatov and researcher L.Sharipova, on the term "folklore" and analyzed its types. In modern prose, almost all the motifs of folklore are mixed with the art of prose.

Having studied the available scientific sources, the use of elements of folklore in the prose works of writers today is divided into the following groups in accordance to the nature of folklore:

- 1) the use of mythological images in prose;

³³ Jalolov G. Hamza dramaturgy and folklore. - Tashkent: Fan, 1988; Karimov N. Folklore traditions in H.Olimjon's poetry. // Issues of Uzbek Soviet literature. - Tashkent: Fan, 1959; Muminov G. Hamza and folk oral art. // Articles about Hamza. - Tashkent: Uzdavnashr, 1960; Sobirov O. Folklore in Oybek's works. - Tashkent: Literature and Art, 1975; Safarov O. Jerusalem is about Muhammadi's use of folklore. // Issues of Uzbek Soviet folklore. Book 1. - Tashkent: 1979. - 207-212 .; Same author: Folklore and children's literature. // Uzbek language and literature. 2003. - № 6. - 20-26 p .; Askarov S. Some issues of folklore in Qadiri's work. // Uzbek language and literature, 1973. - № 1. - 19-22 p .; Omilova M. Askad Mukhtor's novel "Chinor" and folklore. // Uzbek language and literature, 1974. - № 2. - 7-12 p .; Doniyorov X. Mirzaev S. Word Art (Comments on Skills and Language) - Tashkent: Uzdavnashr, 1962.

³⁴ Muminov G. Folklore in modern Uzbek literature: elephant. fan. d-ri. ... dis. avtoref. - Tashkent: 1994. - 44 p

³⁵ Literary encyclopedic dictionary. - M.: S. E., 1987, - 469 p.

- 2) use of proverbs, legends and myths in prose;
- 3) the use of applause and curses in prose;
- 4) quoting folk songs, customs and traditions in prose;
- 5) primarily based on the plot of fairy memories and epics;

So, the use of folklore elements in prose can be seen in the following:

1. Folklore elements used in prose are mirrored in the plot of the work of artwork through the assimilation and stylization of narrations, legends and myths.

2. The use of folk motifs in prose creates terrific opportunities for the expression of the artist's thoughts and feelings.

3. Folklore plays an essential role in expressing the troubles associated with the destiny of the humans of this period, their lifestyle, real social lifestyles and aspirations.

4. It differs in the use of elements of folklore in prose and its place in the plot of the work.

5. In the plot of the work makes use of each open and closed elements according to the using of folklore.

7. Stylistic folklore elements such as motif, genre, image, rhythm can be found in the literature. There was once an enchantment of the creators to the motif stylization in the prose as a substitute than these manifestations of folklore. In poetry, genre, image, rhythm stylization are found.

The first part which entitled "**The role of folklore in the writer's stories**" of the second chapter "**The scope of the use of folklore in the prose of Isajon Sultan**" of the study, describes the poetic functions and forms of utility of folklore in the stories of the writer Isajon Sultan. Most importantly, the story is a unique artistic genre that can be embodied peculiarities of 3 time of periods. In the context of world storytelling, such a method has fully justified itself. At the same time, Uzbek stories are not far from such qualities³⁶. In each of the artist's stories, elements of folklore performed a specific poetic function. Isajon Sultan has more than forty stories, almost all of which use elements of folklore. Accordingly, in terms of the use of folklore elements in the writer's stories, we can classify them as follows:

1. Stories involving mythological symbolic images;
2. Stories with a fairy-tale composition;
3. Stories used in some episodes of legends, testimonies and myths;
4. Stories that served as a poetic medium in folklore;
5. Stories based totally on the plot of national epics;
6. Stories led by means of the depiction of customs and traditions

In the plot of the writer's stories, elements of folklore are seen as much and systematic rather than applied. The love between the heroes of "Alpomish", "Kuntugmish", "Rustamkhan" and other epics, the epic formula of the events of the work as a basis for achieving love, moved to the written prose and gave its good

³⁶ U. A Jo'raikulov characteristic of the word. // Star of the East. № 3. 2013. - 132 p.

results. According to literary critic M. Narzikulova, "Bahrom's motive for falling in love with Dilorom's picture is similar to the plot in the epic Kuntugmish."³⁷

Isajon Sultan created Majnun in the form of Nazar, the hero of the story "Toshkelinchak". He also described great love of him to Ummugulsum. The plot of the story "Oshiq Garib va Shokhsanam" additionally corresponds to the plot. Building the epic plot on the basis of a love conflict, ensuring the development of events on the basis of the protagonist's aspirations for his own love is a poetic style of depiction typical of a purely folk epic. The international epic style of narration played an important role in the formation of written literature and the development of written prose. It can be observed that any writer in his work relies on the artistic and aesthetic views of our ancestors, which are directly related to the image of love, affection, devotion in the coverage of the details of love, affection, devotion. The construction of the epic plot, based on the protagonist's adventures aimed at achieving love, served as a romantic code. The romantic code is based on the romantic adventures and experiences of the protagonist in the epic type. .

Researcher R. Bart, in his study, described the conception of code, describing the code in terms of: action, sequence of events, unifying concepts, cultural, hermeneutic, and symbolic. For instance, the definition of a hermeneutic code is: "A hermeneutic code is a description and description of the questions and solutions that occur in the technique of narrating a work, or a symbolic code is the creation of a background of deep psychological motives hidden in the story."³⁸ -love, we discovered it fundamental to name the switch of the rationale of the protagonist's struggle for his lover in prose through the thought of a romantic code. The use of romantic code additionally dominates Isajon Sultan's stories based on the plot of folk epics.

Simple folklore elements used in stories demonstrate the writer's skill as complex folklore elements, highlighting the role of folklore motifs in stories in the plot and composition of the work. It was found that Isajon Sultan effectively used elements of this type of folklore in order to ensure a convincing, true story.

The 2nd chapter of the chapter is entitled "**Motives of folklore in the memories of the writer.**" This chapter examines the incidence of folklore motifs in the author's quick stories "Onaizorim", "Hazrati Khizr izidan", "Munojot". Professor T. Mirzaev commented on the interpretation of the motif of naming in the epic in the variations of the epic "Alpomish": in the epic biography of the hero plays an important role in naming him and praying in this regard, and predicting his future heroic path. In the epic *Alpomish*, this scenario is preserved in the context of Islamic teachings. In the version of the epic *Bekmurod Juraboy ogli* tells how to name Khizr in the dream of his father before the birth of the hero, in the variations of Fozil Yuldosh oglu, Berdi bakhshi, Abdulla poet, Egamberdi bakhshi when children are born, Ali or Khizr kalandar - in the guise of

³⁷ Narzikulova M. Folklorisms in the epic "Sab'ai Sayyar" and the interpretation of Bahrom's plot in Uzbek folklore: phd. ... dis.author. - Tashkent: 2006. - 10 p.

³⁸ Barthes R. A textual analysis of a short story by Edgar Poe. Selected works: Semiotics: Poetics. - M.: Progress, 1989. - S.424-461.

a madman and gives them names³⁹. It can be seen that he used the plot of a national epic in choosing a title for his hero.

When Adolat opa says the child is nevertheless crying in her womb, Malika xola says she will call him Mashrab. But the kid is called Gharib. There are traditions of naming among our people, and if they are no longer followed, all varieties of unlucky conditions can occur in people's beliefs. If the toddler is born in Friday, Juma, Jumaqul, Jumaboy, Jumagu are chosen; There is a subculture of naming a baby born in the month of Ramadan as Ramadan, Rozigul. The notion among our people that an infant got here with the aid of name as a result of ancient non secular beliefs. If the dad and mom have now not considered a toddler for a long time, the names Umid, Umida are chosen. If a father or mother dies on the eve of birth, it has grown to be a tradition to provide a name like Yodgor or Yodgora.

There is a faith among our people that "after the birth of a child, Allah places his name in the hearts of his parents." If the toddler is no longer given unique names, our grandmothers have said that the child will suffer a lot in life. If an infant has crimson grains somewhere, that is, it is stated that there is nori, Anor or Anora is named, if there is excess space in the body, Ziyod or Ziyoda, if there is a defect, Karomat, if it is born with teeth, Bo'rigul or Bo'riboy, if it is wheezing, Khurshid or Khurshida is selected. In the point of the parents, they notion that if the infant was once referred to as by using these names, such defects in him would disappear. The main hero of the story, Gharib, turns seven, and he stands out from his peers. The Gharib walked unusually all day, telling his mother abnormal things. When Adolat opa was once worried about this, she told Malika xola and she said: "You need to have named your son Mashrab. Now he lives an existence of hardship". "Three names weigh a child"⁴⁰.

Our people think about this tradition with a great attention and interest. Written literature is polished via the artwork of folks oral traditions. We can see that there is a genetic identification⁴¹ between the heroes of written and oral literature.

Identification is the exact assimilation, equalization, identification⁴². Literature and folklore had been in all the time contact with every other, they were constantly related by the human factor. In this point of view, the details in them are interrelated and similar.

The unusual motive for the birth of the protagonist of the story "Munojot" Gharib is reminded of the hero Alpomish from the epos "Alpomish". The rapid manifestation of the Gharib and extraordinary ability in the birth of him is also reminiscent of our ancient epics. At the age of six, Alpomish can lift a bow that no one else can lift. The Majnun, while still crawling, leans towards him wherever he sees fire, wondering if it is love or fire. The Gharib, on the other hand, likes to flirt

³⁹ Mirzaev T. Uzbek versions of the epic "Alpomish". - Tashkent: Fan, 1968.

⁴⁰ Sultan I. Works. Novels and short stories. Volume 2, - Tashkent: Gafur Gulom NMIU, 2017. – 253 p.

⁴¹ Dalgat U.B. Literature and folklore. - Moscow: Science, 1981.

⁴² Russian-Uzbek dictionary 1 vol. - Tashkent: National Encyclopedia of Uzbekistan, 2013. - B.410.

with nature. At the heart of the strange natural landscapes, events, changes in them, a huge magician feels the breath of power. The talent of Gharib is to find wisdom in the heart of nature, in beautiful landscapes⁴³. The hero of the story was a young man who realized himself

In the prose of the writer, the elements of folklore are reflected in the advent of the heroic character, the philosophical load on the events of the work, the populism of the work, the reality of occasions and the poetic function of national mentality.

Ethnographic folklore is one of the folklore motifs that serves as a focal point in the writer's stories to ensure the development of events and reveal the artistic idea of the work. The first part of the third chapter, entitled **"The use of ethno-folklore in the novels of Isajon Sultan"**, **"The use of genres of folklore in the structure of the novels of the writer"** explores ethno-folklore elements were studied in the novels "Boqiy darbadar" (Eternal Wanderer), "Ozod"(Free), "Genetik"(Genetic). The poetic role of customs, traditions, myths and legends in the plot and composition of the work is revealed in novels. I.Sultan's novel "Genetics" is a work full of universal ideas of our ancestors. The novel is about the night of "Laylat ul-Qadr". Many are looking forward to this day. There are many legends among the people about this day. There is a belief among our people that on the night of Laylat al-Qadr, people meet Khizr, who eases people's troubles or on that day a bird like a stork flies, people's prayers are answered when they flutter their wings, and even what they hold turns into gold. There are also rumors among the people about the evils that will happen on this day. "Laylat al-Qadr comes while a woman is breastfeeding her child that day. The mother was overjoyed and asked for everything, and then she saw that the child in her arms had turned to gold⁴⁴. In the novel, the author fulfills the requirements of the criterion of vitality in the background of the novel's art by quoting information about the night of Laylat-ul-Qadr has linked the spreading gene of humanity to the Islamic world.

In the part of the novel "Ubay aka" he explains the person of Ubay aka with examples, so that the reader can recognize that in his genes there is a blood of kind, fair, fearless generations. No count which hero of the writer you meet in the novel, it is felt that Uzbek character, Uzbek upbringing, Uzbek spirit are embedded in all of them.

The novel "Ozod"(Free) is based on a complex composition. This work incorporates a new interpretation of our historical national traditions, which reflects the self-awareness of the young man growing up, as well as his ideas and aspirations to acquire their goals. Like the heroes of the fairy tale, the fate of Ozod was once predicted. In the mythology of the Turkic peoples, the rationale of predicting the fate of the unborn toddler is predominant. Tatar scholar Ilseyar Zakirova writes: A person's destiny is written on his forehead. That is why the Tatars have an opinion that "the writing on your forehead can't be wiped

⁴³ Rahimjon Rahmat. Then the word goes from "Munojot" to "Boqiy darbadar". - Tashkent: Uzbekistan, 2011. - 255

p.

⁴⁴ Isajon Sulton. In the footsteps of Khizr. - Tashkent: G'afur Gulom NMIU, 2017. - 263 p.

with sweat." This is the mythology of destiny, which is additionally broadly used in later written literature⁴⁵.

In the story of the "Snow Queen", simply as the total nature helped Herda to find Kay, they assist Ozod to attain his goal, the tulip of happiness and the fowl Humo. Isajon Sultan differs from other artists in the field of literature with his writing style. The style of the author's works is based on the traditions of world literature. In almost all of them one can find the commonality of man and the universe. The author's novel "Ozod"(Free) is also one of the works based on the writing style of world literature. In this novel, we stumble upon a modern expression of the worldview of the Muslim people. As we study the novel, we are reminded of Farididdin Attor's "Mantiq ut-tayr" and Alisher Navoi's "Lison ut-tayr". These works had been created in a mystical spirit, and all the birds in them have been figurative images. The valleys in the work are the paths to the Truth in mysticism. In the novel "Ozod"(Free), the protagonist, in search of a mysterious tulip that leads to happiness, passes seven places.

The author's novel "Boqiy darbadar"(Eternal Wanderer) is created in a unique style, primarily based on the legend. According to literary critics, the narration stated in a number of interpretations takes place in world literature.

According to the Byzantine myths, a blacksmith who used to be crucified for the murder of Jesus, and persisted to do so. In World literature during XIII century the personage of eternal wanderer was first appeared in 1228 in the "Big chronic" of Rodger Vendoverskiy, written by Parisian Matthew.⁴⁶

The work "Boqiy darbadar "(Eternal Wanderer) was a new event in the Uzbek novel. It is a philosophical-symbolic novel about the possibilities of human intellect, humanity, and evil. The novel describes the fate of these who have been at the root of the so-called vices of selfishness, dissatisfaction, and lust that have gnawed at his spirituality when you consider that the sunrise of time, tormented him while he used to be alive, and burned him in the fire of hell⁴⁷.

The narration in the novel "Eternal Wanderer" served to expose the difference between residing as a real wanderer and the creation of the everlasting gene of humanity in cutting-edge times, and the ineffectiveness of both.

The 2nd chapter of the study, entitled "**The significance of folklore as a poetic aspect in the novels of the writer,**" explores the writer's creative use of folklore, the visual aids in his novels, the language and style of his works of art. "Only if a work of art is useful of poetic research can it be referred to again and again with the aid of literary scholars?"⁴⁸

⁴⁵ Zakirova I. Mythologem of fate in Turkic folklore. //The material was taken from the website of the Internet system ansya.ru

⁴⁶ Rasulov A. Eternal water. (I. Sultan prose art) - Tashkent: Turon zamin ziyo, 2017. - 59 p.

⁴⁷ Yuldashev Q. The novel and modern Uzbek novels (on the example of 2010 novels). // Sharq yulduzi. № 4. 2011. -133 p

⁴⁸ Karimov B. Abdulla Qodiri and hermeneutic thinking. - Tashkent: Akademnashr, 2014. -B.115

Isajon Sultan's works are also really worth analyzing. The style of the author's novels differs from various novels created in Uzbek literature with the aid of its stylistic structure, skill of illustration. Isajon Sultan's novels have been written in the style of postmodernism.

Postmodernism (fr. postmodernisme- after modernism) is a trend, an creative technique that has been found in literature and art, in general, in the social and humanitarian spheres on the grounds that the 2 half of of the final century⁴⁹.

This literary method appeared after modernism. In modernism it denies the declare of developing new literature and artwork and traditions, whilst in postmodernism, on the contrary, traditions are absorbed into the work of art; whilst love of man prevails in modernism, usual humanism in postmodernism, the object of which is the total residing being, nature, the universe will become the object of the whole universe image. Isajon Sultan's novels also include national traditions into the plot of the work, which displays the commonality of man and the world. Man's interference in the universe is found to penetrate into him from within.

Isajon Sultan's novels "Ozod"(Free), "Boqiy darbadar "(Eternal Wanderer), and "Genetic" used such methods of migration as metonymy and metaphor. In particular, the fact that the metaphor is a creative accomplice of the author is great in many places. The similarity between real-life events, which is invisible to us, but with an artistically sharp eye, the connection-based actions amaze and pride the reader⁵⁰. Obviously, Isajon Sultan is one of valuable writers, who used metaphors in many places of almost of his all novels. The novel depicts Ozod's mom Dilorom, and the creator describes her with stunning paints. "Thousands stated that if I hadn't heard her voice and long past to the top, I would have guessed that she was once a flower, too, so beautiful, so lovely baby."⁵¹ Introducing Dilorom to his readers, the author imitates her to a flower in her infancy. In the author's novel "Ozod"(Free) metaphor is used in many places, the reason of which is to expand the creative and aesthetic value of the work. While observing the phenomena of nature, the author makes use of many metaphors in his speech: "black willow", "horses in the sky", "the body of a poplar is as white as a cloud", "my angel mother", "- we try like bees"⁵². In the novel "Genetics" the creator also used metaphors in many places.

The commonplace poetic function of the folklore motifs used in the novels of the novelist is as follows:

⁴⁹ Quronov D., Mamajonov Z., Sheralieva M. Dictionary of Literary Studies. - Tashkent: Akademnashr, 2013. - 227

p.
⁵⁰ Quronov D., Mamajonov Z., Sheralieva M. Dictionary of Literary Studies. - Tashkent: Akademnashr, 2013. 127

p.
⁵¹ Isajon Sul-ton. Works. Novels and short stories. Volume 2 - Tashkent: G'afur Gulom NMIU, 2017. - 113 p.

⁵² I.Sulton. In the footsteps of Khizr. - Tashkent: G. Gulom NMIU, 2017-. - 253 p.

A brighter display of the personality and internal spirit of the protagonists of the work;

Strengthening the inventive and aesthetic state in the transmission of reality;

To inculcate ideological ideas, global problematical subjects in the minds of readers via folklore motifs;

The skillful use of folklore motifs in the novels is an invaluable supply of the upward shove of country wide spirituality for lots of years, the eternal fee of folklore, instructing the younger generation in the spirit of patriotism, devotion to values;

Nourishment of prose from folklore as his genotype and the protection of the country wide spirit.

CONCLUSION

Frankly speaking about the sources that contributed to the poetic development of contemporary literature, first of all, there is a need to emphasize the impact of folklore on written literature. The scientific and theoretical conclusions of the dissertation on the use of folklore factors in the prose of Isajon Sultan are summarized as follows:

1. The attraction and success of a work is decided by way of an objective and honest narration. Written literature has continually been developed by enriched in the folklore and absorbing its fine aspects. The research of the relationship between written literature and folklore, the studying of the have an effect on of folklore in the creative work of well-known poets and writers allows a full picture of the literary manner of the period. On the groundwork of scientific and theoretical interpretation of folklore in world literature and the device of pix of a new type in folks art, a new style of photograph and narration, the introduction of a new inventive expression, the poetic characteristic of folklore in contemporary Uzbek prose is based totally on the national mentality.

2. Folk art and folklore - theoretically a scientific notion based on quite a number classifications and interpretations from historical times to the present. The concept of folklore, which varieties the basis of a work of art, is the most vital element of historical and theoretical poetics, a capacity of expressing the specificity of a work of art. The study of the relationship between folklore and written literature remains an imperative part of literary criticism as one of the most urgent problems in the twenty first century. Folklore and written literature have lengthy been intertwined as two different artistic and aesthetic phenomena in the historic development of the literary process.

3. In the work it was revealed that the poetic skill of Isajon Sultan, a gorgeous representative of the Uzbek prose of the independence period, he sought deep philosophical observations from life events. In the example of the author's works, the appropriate use of folklore on the basis of historical spiritual thoughts and philosophical views of the ancestors was once highlighted thru scientific and artistic analysis;

4. The theoretical classification of folklore in prose according to the degree of participation reflects the scope, scale, majesty of the image. In the works of Isajon Sultan it is proved that both types of folklore: simple and complex folklorisms performed certain functions for the art of the work and the description of the psychological state of new types of images, their systematization, the writer's new style of description and expression;

5. Isajon Sultan used applause and curses in many places in his works. These genres of folklore condemn betrayal, specific adjustments in the human psyche, expand the truth of lifestyles in our prose, make certain the popularity of the work of art, and expose the personality of the heroes. The formation of lines and contemporary prose, its absorption into the thought of the reader published in the written literature: the talent of using the plot of folk epics, fairy stories and the inventive embodiment of myths, legends and myths in prose;

6. According to the classification of the elements of folklore in the memories of Isajon Sultan in terms of their relevance to the artwork of storytelling: mythological-based symbolic images, based on a fairy-tale plot, the use of legends, testimonies and legends as an episode, based on the plot, in which customs and traditions prevailed.

7. In Isajon Sultan's prose, the development of an epic plot based on the hero's adventures in order to attain love served as a romantic code. The Romanic code was once widely used in the formation of the epic folklore plot. The poet's role in folklore has been determined. The poet's use of folklore depends on the writer's capability to restore, preserve and omit on some of its examples to future generations. In the author's works, the thought of lifestyle and innovation, the building of the plot of the work on the foundation of love of two people, the introduction of the thinking of the Roman code for the first time in scientific circulation and the problems in it are revealed.

8. In Isajon Sultan's novels, the author's approach of setting up a plot system based totally on the purpose of sending a hero to people stories ensured the structural poetic feature of folklore, whilst the expression of customs, myths and national traditions via the movements and speech of heroes served to enrich the work. Ethnographic details as an artistic medium that served to extend content

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРИСУЖДЕНИЮ НАУЧНОЙ СТЕПЕНИ ПОД
НОМЕРОМ DSC.03 / 30.12.2019.FIL.19.01 ТАШКЕНТСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА И
ЛИТЕРАТУРЫ
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ**

ТОШЕВА НИЛУФАР ШИРИНБОЕВНА

**ПОЭТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ ФОЛЬКЛОРНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В
СОВРЕМЕННОЙ УЗБЕКСКОЙ ПРОЗЕ
(на примерах прозы Исажон Султона)**

10.00.02- Узбекская литература

**АВТОРЕФЕРАТ
ДИССЕРТАЦИИ НА СОИСКАНИЕ УЧЁНОЙ СТЕПЕНИ ДОКТОРА (PhD)
ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ НАУК**

Ташкент – 2020

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан за номером №B2018.4.DSc/Fil652

Диссертация выполнена в Ташкентском государственном университете узбекского языка и литературы имени Алишера Навои.

Автореферат диссертации на трех (узбекский, английский и русский) языках размещен на веб-странице Научного совета (www.navoiy-uni.uz) и информационно-образовательном портале Ziyonet (www.ziyonet.uz).

Научный консультант:

Каримов Баходир Нурметович

доктор филологических наук, профессор

Официальные оппоненты:

Жуманазаров Умрзоқ Абдураззоқович

доктор филологических наук, профессор

Бобохонов Мавлон Рахматиллаевич

доктор филологических наук, профессор

Ведущая организация:

**Государственный музей литературы
имени Алишера Навои АН РУз**

Защита диссертации состоится «___» _____ 2020 года в ___ часов на заседании Научного совета DSc. 27.06.2017.Fil.19.01 по присуждению ученых степеней при Ташкентском государственном университете узбекского языка и литературы имени Алишера Навои. (Адрес: 100100, Ташкент, Яккасарайский район, улица Юсуфа Хос Хажиба, 103. Тел.: (99871) 281-42-44; факс: (99871) 281-42-44, (www.navoiy-uni.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного университета узбекского языка и литературы имени Алишера Навои. (зарегистрирована за номером ___). (Адрес: 100100, Ташкент, Яккасарайский район, улица Юсуфа Хос Хажиба, 103. Тел.: (99871) 281-42-44; факс: (99871) 281-42-44, (www.navoiy-uni.uz).

Автореферат диссертации разослан «___» _____ 2020 года.

(Протокол реестра рассылки _____ от «___» _____ 2020 года).

Ш.С. Сирожидинов

Председатель научного совета на основе совета по присуждению ученых степеней, д.ф.н., профессор

К.У. Пардаев

Ученый секретарь Научного совета по присуждению ученых степеней, д.ф.н

Д.К. Юсупова

Заместитель председателя научного семинара при научном совете по присуждению ученых степеней, д.ф.н.

ВВЕДЕНИЕ (Аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Цель исследования - показать творческое влияние элементов фольклора, являющегося нашим духовным наследием, на письменную литературу на сцене современной узбекской прозы, в частности, на творчество талантливого писателя Исаджона Султана. Он предусматривает демонстрацию художественного мастерства писателя, источников фольклора в произведениях писателя, определение их роли и поэтических функций в искусстве произведения, а также закономерностей взаимозависимости фольклора по отношению к письменной литературе.

Объектом исследования являются романы, повести и рассказы писателя Исаджона Султана.

Научная новизна исследования заключается в том, что в диссертации.:

поэтическая функция фольклора в современной узбекской прозе базируется на уровне национального колорита;

описание психологического состояния новых типов образов, их систематизация, авторский новый стиль описания и повествования, создание уникального художественного синтаксиса;

формирование современной прозы, ее проникновение в сознание читателей, мастерство писателя в использовании сюжета народных эпосов, сказок и воплощении мифов и легенд в прозе;

раскрывается в творчестве писателя концепция традиции и новаторства, построение сюжета произведения на основе любви двух людей, введение концепции римского кода впервые в научный оборот и проблемы в нем;

Элементы народной философии, внедренные в письменную литературу, сначала были названы логическим фольклоризмом, и эта концепция оказалась новым явлением в литературной критике.

Апробация работы и использование результатов.

По результатам научных исследований поэтической функции фольклорных инструментов в современной узбекской прозе было выявлено: роль фольклорных инструментов в композиции произведений современной прозы, их поэтическая функция на уровне национального колорита были использованы в рамках фундаментального проекта «Узбекская народная педагогика и фольклорные традиции» № НТ-F2-004 (Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан 14 января 2020 г. 89 -Ссылка № 03-213). В результате проект обогатился научной и теоретической информацией о значении фольклора в прозе;

Описание Исаджоном Султаном психологического состояния новых типов образов, их систематизация, авторский новый стиль описания и повествования, создание уникального художественного синтаксиса и значение пословиц, легенд в искусстве произведения, теоретический вывод некоторых слов были использованы при реализации фундаментального проекта «Исследование теоретических вопросов жанров каракалпакского фольклора и литературных жанров» номер FA-F1-GOO2 (Справка

Министерства высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан № 89-03-213 от 14 января 2020 г.).

Результаты исследования были использованы в программе «Литературный процесс» телеканала «Маданият ва маърифат» (Справка № 01-14/488 государственной унитарной организации «Маданият ва маърифат» Национальной телерадиокомпании Узбекистана от 17.01.2019). В результате программы обогатились научно-теоретическим материалом, повысился их научный и образовательный уровень.

Структура и объем работы диссертации. Содержание диссертации состоит из введения, трех основных глав, заключения и списка использованной литературы. Общий объем 157 страницы.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Тошева Н. Халқ топишмоқлари эпиграф сифатида. // ФарДУ илмий хабарлари. – Тошкент, 2018. № 3/6 – Б.113-115 (10.00.00. № 20).
2. Тошева Н. “Жазирамадаги одамлар” романида олқиш ва қарғишларнинг бадиий вазифаси. // ЎзМУ хабарлари. – Тошкент, 2018. № 5 – Б (10.00.00. № 15).
3. Тошева Н. “Жазирамадаги одамлар” романида урф-одат ва халқ маросимлари. // Илм сарчашмалари. – Тошкент, 2019. № 1. – Б. 65-69 (10.00.00. № 3).
4. Тошева Н. Фольклор ва ёзма адабиётда бадиий муштараклик. Ёшларда китобхонлик маданиятини тарғиб этишнинг оила-маҳалла-таълим муассасаси ҳамкорлиги. Республика илмий-амалий конференцияси. – Навоий, 2018.
5. Тошева Н. Исажон Султон ҳикояларида фольклорнинг ўрни. // Тил ва адабиёт таълими журнали. – Тошкент, 2019. № 5. – Б. 33-35 (10.00.00. № 9).
6. Тошева Н.Исажон Султоннинг “Муножот” қиссасидаги фольклор унсурларининг поэтик вазифалари. // ЎзМУ хабарлари. – Тошкент, 2019. № 1/3. – Б. 195-200 (10.00.00. № 15).
7. Тошева Н. “Онаизорим” қиссасида акс этган миллий-маънавий мерос. // НамДУ илмий ахборотномаси. – Тошкент, 2019.№10. – Б.237-242 (10.00.00. № 26).
8. Tosheva N. Poetic Function of Folk Motives Used In The Prose (With An Example From The Storytelling Genre) // International Journal for Social Studies. India. ISSN: 2455-3220.Volume 05 Issue 09 September. 2019. - P. 35-46 (Impact. Factor 5.20).
9. Tosheva N. International folklore reflected in the novels // International Journal on Integrated Education. Volume 2, Issue V, Oct-Nov 2019. England, P. 117-128 (SJIF 2019= 5.083).
10. Tosheva N. National identity that is reflected in novel “Genetics”. European Journal and Reflection in Educational Sciences.Vol.8 No.4, 2020. ISSN 2056-5852.P. 213-219 (RIF: 2.51).
11. Tosheva N. Customs and traditions reflected in the stories (on the example the story of Isajon Sulton // International research and practice conference. England. 2019. P. 58-64.

II бўлим (II часть, II part).

12. Тошева Н. Исажон Султон асарларида Алишер Навоий иқтибосларининг қўлланиши. 2019 йил “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”га бағишланган “Фан ва таълим-тарбиянинг долзарб масалалари” мавзусидаги Республика илмий-назарий анжуман материаллари 2-бўлим. – Нукус, 2019. – Б. 224-227.

13. Tosheva N. Reflected folklore in narratives. Przemyski, Poland. International scientific Conference. 2019. - P. 17-26.

14. Tosheva N. The role of elements relating to folklore in modern literature and its learning issues // Science, Research, Development. №25. Berlin. Germany. 2020 – P. 50-52.